

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ОПП «Публічне управління та адміністрування»

Допускається до захисту
Завідувач кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки

назва кафедри
професор Сокольська Т.В.
підпис, вчене звання, прізвище, ініціали

«25» листопада 2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Виконала: Отич Наталія Олександрівна
прізвище, ім'я, по батькові, підпис

Керівник: доцент Панасюк Вікторія Іллівна
вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові, підпис

Рецензент: доцент Гаврик Олеся Юріївна
вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові, підпис

Я, Отич Наталія Олександрівна, засвідчую, що кваліфікаційну роботу магістра виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Біла Церква – 2025

РЕФЕРАТ

Отич Наталія Олександрівна: Особливості формування та реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни

Досліджено особливості формування державної політики соціального захисту українських ветеранів війни та комплексного підходу до її реалізації шляхом стратегічного планування для забезпечення гідного рівня життя ветеранів.

Використано метод узагальнення – для дослідження теоретико-методичних аспектів формування та реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни; порівняльного аналізу для вивчення відмінностей та спільних рис між різними моделями соціального захисту; системний підхід – дав змогу комплексно оцінити функціонування системи соціального захисту як сукупності взаємопов'язаних елементів, що включають різні інституції, правові механізми та напрями підтримки.

Виявлено теоретичні та методичні засади формування політики підтримки ветеранів війни в Україні; з'ясовано нормативно-правове забезпечення формування соціального захисту ветеранів війни в Україні; досліджено практичні аспекти реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни; виявлено проблеми соціально-економічного характеру та адаптації системи соціальної підтримки ветеранів; з'ясовано практичні складові надання соціальних послуг та підтримки для ветеранів та звільнених із військової служби; проведено аналіз ефективності реалізації політики соціального захисту ветеранів; виявлено напрями удосконалення формування та реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни; досліджено стратегію ветеранів як напрям удосконалення української державної політики щодо ветеранів війни; виявлено пріоритети та подано рекомендації щодо удосконалення ветеранської політики соціального захисту.

Зроблено висновок, що соціальний захист ветеранів російсько-української війни сьогодні є невід'ємним елементом державної політики, спрямованої на відновлення соціальної справедливості та забезпечення гідного життя захисників України. Ефективність цієї системи визначатиме рівень довіри суспільства до держави та стане запорукою стабільності у період післявоєнного відновлення.

Практична значущість результатів дослідження полягає у розробці напрямів формування державної політики соціального захисту українських ветеранів війни та комплексного підходу до її реалізації шляхом стратегічного планування для забезпечення гідного рівня життя ветеранів.

Кваліфікаційна робота магістра містить 71 сторінку, 5 рисунків, список використаних джерел із 66 найменувань.

Ключові слова: державна політика, соціальний захист, ветерани війни, соціальна підтримка, стратегія ветеранів.

ANNOTATION

Otych Nataliia Oleksandrivna: Peculiarities of the formation and implementation of the state policy of social protection of Ukrainian war veterans

It has been investigated of the formation of the state policy of social protection of Ukrainian war veterans and a comprehensive approach to its implementation through strategic planning to ensure a decent standard of living for veterans.

It has been used the method aspects of the formation and implementation of the state policy of social protection of Ukrainian war veterans; comparative analysis to study the differences and common features between different models of social protection; a systemic approach made it possible to comprehensively assess the functioning of the social protection system as a set of interconnected elements, including various institutions, legal mechanisms and areas of support.

It was revealed the theoretical and methodological principles of the formation of the policy of support for war veterans in Ukraine; the regulatory and legal support for the formation of social protection for war veterans in Ukraine was clarified; practical aspects of the implementation of the state policy of social protection of Ukrainian war veterans were studied; problems of a socio-economic nature and adaptation of the system of social support for veterans were identified; the practical components of providing social services and support for veterans and those discharged from military service were clarified; the effectiveness of the implementation of the policy of social protection of veterans was analyzed; directions for improving the formation and implementation of the state policy of social protection of Ukrainian war veterans were identified; the strategy of veterans was studied as a direction for improving the Ukrainian state policy on war veterans; priorities were identified and recommendations were made for improving the veteran social protection policy.

It has been concluded that social protection of veterans of the Russian-Ukrainian war is today an integral element of state policy aimed at restoring social justice and ensuring a decent life for the defenders of Ukraine. The effectiveness of this system will determine the level of public trust in the state and will be the key to stability in the period of post-war recovery.

The results can be used for the research results lies in the development of directions for forming the state policy of social protection of Ukrainian war veterans and a comprehensive approach to its implementation through strategic planning to ensure a decent standard of living for veterans.

The master's thesis contains 71 pages, 5 drawings, a list of used sources from 66 names.

Keywords: state policy, social protection, war veterans, social support, veterans' strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	9
1.1. Теоретичні та методичні засади формування політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні	9
1.2. Нормативно-правове забезпечення формування соціального захисту ветеранів війни в Україні	15
Висновки до розділу 1.....	24
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ.....	25
2.1. Проблеми соціально-економічного характеру та адаптації системи соціальної підтримки ветеранів.....	25
2.2. Практика надання соціальних послуг та підтримки для ветеранів та звільнених із військової служби	29
2.3. Аналіз ефективності реалізації політики соціального захисту ветеранів.....	35
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ.....	44
3.1. Стратегія ветеранів як напрям удосконалення української державної політики щодо ветеранів війни	44
3.2. Пріоритети удосконалення ветеранської політики соціального захисту	51
Висновки до розділу 3	59
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми. Формування та впровадження виваженої й системної державної політики у сфері підтримки ветеранів, учасників та учасниць бойових дій і членів їхніх родин набула особливої актуальності у зв'язку з триваючою збройною агресією РФ проти України і є одним із пріоритетних завдань сучасної влади. Ветеранська політика виступає основним інструментом забезпечення соціальної справедливості, як вдячності суспільства за внесок захисників у збереження державного суверенітету та територіальної цілісності нашої держави. Реалізація ефективної моделі державної політики щодо ветеранів передбачає не лише надання соціальних гарантій, а й створення комплексних механізмів соціальної реінтеграції осіб, які брали участь у воєнних діях. Зокрема, особливої уваги потребує питання адаптації ветеранів до цивільного життя після пережитого травматичного досвіду війни, що істотно впливає на їхній психоемоційний стан, поведінкові моделі та соціальні зв'язки. Водночас важливим аспектом є врахування можливих труднощів реінтеграції у суспільне середовище, професійне життя та місцеві громади.

Стабільність, соціальна згуртованість і консолідація суспільства, значну частину якого у післявоєнний період становитимуть ветерани війни, мають стати визначальними чинниками сталого розвитку держави. У цьому контексті ветеранська політика розглядається не лише як соціальний інструмент, а й як стратегічний напрям державного управління, спрямований на посилення національної безпеки, соціальної єдності та відновлення довіри між громадянами та державними інституціями. У найближче десятиліття формування та реалізація сучасної ветеранської політики має набути пріоритетного значення в діяльності як центральних органів виконавчої влади, так і органів місцевого самоврядування. Перед Україною стоїть безпрецедентне завдання — створити ефективну, багатовимірну систему соціальної підтримки ветеранів, яка поєднує соціальний, економічний, медико-психологічний та правовий виміри, що й зумовило вибір теми дослідження та її актуальність.

Дослідниками проблем реформування публічної служби з точки зору дотримання стандартів управління стали Р.Власенко, Є. Гетьман, І. Гушук, Я. Жаліло, Л. Мельничук, В. Шевердіна, Р. Шевченко та інші.

Метою магістерської роботи є дослідження особливостей формування державної політики соціального захисту українських ветеранів війни та комплексного підходу до її реалізації шляхом стратегічного планування для забезпечення гідного рівня життя ветеранів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: виявити теоретичні та методичні засади формування політики підтримки ветеранів війни в Україні; з'ясувати нормативно-правове забезпечення формування соціального захисту ветеранів війни в Україні; дослідити практичні аспекти реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни; виявити проблеми соціально-економічного характеру та адаптації системи соціальної підтримки ветеранів; з'ясувати практичні складові надання соціальних послуг та підтримки для ветеранів та звільнених із військової служби; провести аналіз ефективності реалізації політики соціального захисту ветеранів; виявити напрями удосконалення формування та реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни; вивчити стратегію ветеранів як напрям удосконалення української державної політики щодо ветеранів війни; виявити пріоритети та дати рекомендації щодо удосконалення ветеранської політики соціального захисту.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної політики соціального захисту ветеранів війни в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні основи формування та практичні напрацювання реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни

Методами дослідження є: узагальнення – для дослідження теоретико-методичних аспектів формування та реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни; порівняльного аналізу для вивчення відмінностей та спільних рис між різними моделями соціального захисту, дав

змогу порівняти різні програми соціального захисту ветеранів в Україні; аналіз нормативно-правової бази – дозволив розглянути та систематизувати нормативні документи, що регулюють питання соціального захисту ветеранів в Україні; системний підхід – дав змогу комплексно оцінити функціонування системи соціального захисту як сукупності взаємопов'язаних елементів, що включають різні інституції, правові механізми та напрями підтримки.

Практична значущість результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних основ формування та вдосконалення практики реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни.

Апробація. Апробація результатів наукового дослідження здійснювалася у рамках участі в роботі Міжнародної науково-практичної конференції магістрантів «Інноваційні пріоритети у розвитку економіки та менеджменту», БНАУ, 29 жовтня 2025 року, м. Б. Церква. Результати досліджень опубліковані у збірнику матеріалів конференції.

Структура кваліфікаційної роботи магістра. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 71 сторінку. Список використаних джерел налічує 66 найменувань. Робота ілюстрована 5 рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретичні та методичні засади формування політики соціальної підтримки ветеранів війни в Україні

Затяжний характер російської збройної агресії проти України зумовлює постійну потребу в поповненні Сил оборони, відповідно збільшується кількість українських захисників і захисниць, які після завершення бойових дій набудуть статусу ветерана війни, учасника / учасниці бойових дій (УБД). Військовослужбовці Сил оборони роблять неоціненний внесок у збереження української державності й територіальної цілісності, захист цивільного населення, гарантування перспектив подальшого існування України як демократичної, незалежної, суверенної держави – нерідко ціною свого життя та здоров'я, але завжди – ціною вельми тривалого позбавлення спілкування в родинному колі, виключення зі звичного економічного, громадського, культурного життя, зі значними ризиками втрати відповідних соціальних статусів.

Запровадження системної політики щодо підтримки ветеранів, учасників / учасниць бойових дій та членів їхніх родин (ветеранської політики) є важливим завданням Української держави. Соціальна справедливість та вдячність суспільства за внесок ветеранів у збереження української державності має стати частиною майбутньої політики стосовно людей, які зі зброєю в руках стали на захист країни. Успішна реалізація траєкторії повернення ветеранів, які пройшли шляхи жорстокої війни, до цивільного життя потребуватиме комплексного підходу до формування державної політики, що враховує травматичний вплив воєнного досвіду на їхнє життя та життя їхніх сімей. Також мають братися до уваги ймовірні проблеми реінтеграції ветеранів у «цивільні» суспільні процеси. Важливими чинниками є стабільність та згуртованість суспільства, суттєву частину якого становитимуть ветерани війни. Ветеранська політика протягом

найближчого десятиліття буде одним з основних напрямів діяльності як держави, так і місцевого самоврядування [1, с. 12].

Така політика підтримки ветеранів має забезпечити не лише високий рівень соціального захисту, що враховує специфічні потреби ветеранів у процесі їхнього повернення до мирного життя, але й сприяти активному залученню цієї категорії громадян до процесів відновлення держави, розбудови місцевих громад, підвищення обороноздатності та стійкості країни, у тому числі на деокупованих територіях. Ветеранська політика має бути доступною, необтяжливою, прозорою та заснованою на принципах гідності та партнерства між державою й громадянами. Важливими критеріями її успішності є забезпечення гідного рівня добробуту, створення умов для самореалізації, активної громадської та економічної участі ветеранів у житті суспільства.

Державна політика соціального захисту ветеранів війни визначається як система організаційно-правових, економічних і соціальних заходів, спрямованих на забезпечення гідних умов життя, охорони здоров'я, працевлаштування, освіти та інтеграції у суспільне життя осіб, які брали участь у захисті держави [2]. Основою цієї політики є принципи законності, адресності, гуманізму, рівності прав та соціальної справедливості. Важливе місце займає нормативно-правова база, основу якої становить Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ [3], згідно з яким, держава гарантує ветеранам пільги, компенсації, соціальні виплати, медичне обслуговування та психологічну реабілітацію.

Починаючи з 2022 року низка українських науковців та аналітичних організацій активізували дослідження сфери соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, надаючи сучасні визначення та аналізуючи її особливості. Зокрема, акцентовано увагу на тому, що офіційна статистика часто не включає до сфери соціального захисту членів сімей ветеранів, які також потребують підтримки з боку держави в процесі повернення ветеранів до цивільного життя, зокрема надання психологічних, освітніх, правових та інших послуг. Таким

чином, виявлено недоліки і необхідність створення механізмів для комплексного забезпечення соціального захисту всіх учасників [4].

Український ветеранський фонд у 2023 році провів практично-аналітичне дослідження «Потреби ветеранів» [5]. У даних дослідженнях аналізувалися актуальні потреби ветеранів війни та членів їх сімей, зокрема в сферах охорони здоров'я, освіти, матеріальної підтримки, зайнятості та житлових питань. Також було проведено аналіз кращих міжнародних практик у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей. Таким чином, практично-аналітичний підхід забезпечив комплексний аналіз реальних потреб ветеранів війни та членів їх сімей, з урахуванням як локального контексту, так і міжнародного досвіду.

У дослідженні аналітичного центру Cedos виявлена наявна система публічного управління ветеранів війни та членів їх сімей, як отримувачів соціальних послуг, чи враховує особливості ветеранів і ветеранок, та чи спроможна вона допомогти їм успішно реінтегруватися в суспільство та адаптуватися до цивільного життя. Інституційно-аналітичний підхід в даному випадку дозволяє виявити прогалини та можливості вдосконалення роботи інституцій у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, з особливим акцентом на реінтеграцію та адаптацію в суспільстві [6].

Крім того, Л. Яценко, представниця Національного інституту стратегічних досліджень опублікувала результати опитування, здійсненого серед ветеранів та чинних військовослужбовців, яке висвітлює проблеми, що виникли у їхньому житті після повернення з російсько-української війни [7]. У даному дослідженні акцентується увага на питаннях працевлаштування ветеранів війни та їхньої соціальної адаптації. Емпірично-аналітичний підхід у дослідженні дозволив виявити реальні виклики, з якими стикаються ветерани війни та члени їх сімей, та зробити обґрунтовані рекомендації щодо їх вирішення на основі безпосередніх даних.

Практичний аналіз використано у роботі Є. Гетьмана та В. Шевердіної [8], де аналізується іноземний досвід у сфері соціального захисту ветеранів війни з метою адаптації ефективних практик до українських реалій. Автори акцентують

на важливості впровадження спеціального законодавства в Україні, створення державних органів для координації соціальних програм і забезпечення належного рівня допомоги, враховуючи міжнародні стандарти та зростаючі потреби ветеранів війни та членів їх сімей в Україні.

В. Шевердіна [9] аналізує чинні нормативно-правові акти України, що регулюють правовий статус цих осіб, та висвітлює особливості їхнього соціального забезпечення в умовах зростання кількості ветеранів війни та членів їх сімей через повномасштабну агресію російської федерації. У роботі наголошується на необхідності вдосконалення законодавства, яке б забезпечувало ефективну підтримку цієї категорії населення, включаючи медичну, соціальну та економічну допомогу. Зазначено, що соціальне забезпечення ветеранів війни та членів їх сімей є пріоритетним напрямом соціальної політики держави, а розробка відповідних програм сприятиме їхній інтеграції у суспільство та підвищенню якості життя. Теоретико-правовий підхід у цьому дослідженні дозволяє глибоко проаналізувати правову основу соціального забезпечення ветеранів війни та членів їхніх сімей, виявити прогалини у законодавстві та запропонувати напрямки для його вдосконалення з метою підвищення ефективності соціальної політики.

Л. Мельничук та Р. Шевченко аналізують державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, акцентуючи на її значущості в умовах сучасних викликів, зокрема повномасштабного вторгнення РФ. Основна увага зосереджена на прогалинах у законодавчому забезпеченні, зокрема відсутності системності, узгодженості й раціональності дій державних органів. Автори наголошують на важливості інтеграції різних напрямів державної політики, таких як охорона здоров'я, зайнятість, освіта, для досягнення ефективного соціального захисту. Визначено недоліки інфраструктури соціальних послуг, що не відповідає сучасним потребам, та фінансові проблеми, які стримують реалізацію соціальних цілей. Автори пропонують створити інтегровану модель соціального захисту, здатну

забезпечити цілісне вирішення проблем ветеранів війни та членів їх сімей, підвищити адресність допомоги та сприяти сталому розвитку цієї сфери [10].

Узагальнюючи аналіз дослідження політики соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей як предмета наукового дослідження, можна зробити висновок, що дана сфера є одним із ключових елементів забезпечення соціальної стабільності та сталого розвитку держави. Зростання чисельності ветеранів війни та членів їх сімей, особливо в умовах повномасштабного вторгнення РФ, актуалізувало потребу в удосконаленні публічної політики у сфері їх соціального захисту. Основними проблемами залишаються законодавча неузгодженість, нераціональність організаційних структур, недостатність фінансування, слабка інтеграція між різними напрямками державної політики, недосконалість інфраструктури соціальних послуг і низький рівень координації між державними та недержавними організаціями.

Наукові дослідження акцентують увагу на необхідності системного підходу до аналізу політики соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, що охоплює вивчення історичних, нормативно-правових, інституційних і практичних аспектів. Важливою є розробка інтегрованої моделі соціального захисту, яка враховує потреби ветеранів війни і членів їхніх сімей у реабілітації, працевлаштуванні, медичній і психологічній підтримці, забезпеченні житлом та інших соціальних гарантіях.

Нині політика повернення до цивільного життя ветеранів та підтримки їхніх родин потребує суттєвих спільних зусиль держави, громадянського суспільства та бізнесу. Переважна більшість ветеранів є особами працездатного віку, потреби яких виходять за рамки соціального захисту та системи пільг. Показниками успішності підтримки мають бути активна участь зазначених людей у суспільному житті, їх економічна активність, гідний рівень добробуту, ефективне відновлення та підтримання здоров'я, забезпечення особливих потреб тощо. Розвиток політики має чітко враховувати еволюцію потреб ветеранів, що не тільки дозволить без перешкод пройти шлях реінтеграції та реабілітації, але й суттєво посилить стійкість українського суспільства в економічному,

соціальному та політичному вимірах у довгостроковому періоді. Забезпечення підвищення професійного та освітнього рівня ветеранів у процесі інтеграції до активного цивільного життя, можливостей працевлаштування чи створення сприятливих умов для започаткування та ведення підприємницької діяльності є пріоритетними завданнями політики. Повноцінна реалізація трудового та громадянського потенціалу ветеранів сприятиме соціальній згуртованості та спокою в суспільстві.

Державну політику з підтримки ветеранів потрібно розглядати й упроваджувати в контексті важливих системних завдань, які постають перед Україною в умовах необхідності подолання наслідків війни, забезпечення довгострокової стійкості та обороноздатності країни.

По-перше, сприяння відновленню та збереженню людського капіталу в Україні. Йдеться про забезпечення належної фізичної та психологічної реабілітації ветеранів, успішну професійну інтеграцію, що може включати перепідготовку, соціальну та фінансову підтримку, а також сприяння працевлаштуванню ветеранів в Україні. Важливо, що професійна та соціальна реінтеграція ветеранів сприятиме також повноцінній самореалізації їхніх родин, зміцненню сімей та покращенню демографічної ситуації в країні.

По-друге, сприяння згуртованості та стійкості українського суспільства. У цьому контексті важливо, щоб у суспільстві було спільне адекватне розуміння причин, наслідків російсько-української війни, а також внеску кожного у спільну перемогу. Сприятиме цьому формування належної політики пам'яті, нарративів суспільного дискурсу щодо надзвичайно важливого внеску ветеранів у захист Української держави від російської агресії. Упровадження політики пам'яті, що спрямована на вшанування ветеранів та повагу до них, є однією з найважливіших засад згуртованості українського суспільства після завершення війни. Варто також усвідомлювати, що проблемні аспекти, які можуть містити потенційні ризики для згуртованості, є та будуть об'єктами цілеспрямованих гібридних атак агресора як під час війни, так і після її завершення.

По-третє, сприяння інклюзивності українського суспільства. Йдеться про

забезпечення рівних з іншими категоріями населення України можливостей для ветеранів, які на певний проміжок часу з тих чи тих причин матимуть менший рівень конкурентоспроможності в суспільстві. Сприяння миру та інклюзивності суспільства для стійкого розвитку, забезпечення рівного доступу всіх до правосуддя, розбудова ефективних, підзвітних та інклюзивних інститутів на всіх рівнях входять до Цілі 16 сталого розвитку, що визначена ООН [11, с. 12]

1.2. Нормативно-правове забезпечення формування соціального захисту ветеранів війни в Україні

З огляду на важливість соціального захисту ветеранів війни, вважаємо за необхідне звернути увагу на чинну нормативно-правову базу України, яка забезпечує регулювання цього питання. Законодавство у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей включає комплекс актів, що визначають як права ветеранів, так і зобов'язання держави щодо їхнього забезпечення. Основним законодавчим документом є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 28 червня 2024 року, № 3783-IX, який встановлює широкий спектр правових гарантій для ветеранів війни, включаючи матеріальну допомогу, медичне обслуговування та заходи щодо їх соціальної інтеграції [12].

Окрім вказаного Закону, слід згадати низку інших нормативних актів, що посилюють захист цієї категорії населення. Наприклад, Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 серпня 2024 року, № 3886-IX передбачає детальний порядок пенсійного забезпечення для військовослужбовців, звільнених із військової служби. Він визначає умови, за яких ветерани та інші особи мають право на пенсійні виплати, а також містить положення щодо пільг і додаткових виплат у разі поранення або інвалідності, отриманих під час виконання військових обов'язків [13].

Ще одним ключовим нормативно-правовим актом є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 25

серпня 2024 року, № 3900-ІХ, який передбачає широкий спектр заходів соціальної підтримки не тільки для самих військовослужбовців, але й для їхніх родин. Даний закон охоплює питання забезпечення житлом, матеріальних виплат, соціальної допомоги у разі втрати годувальника, а також права на освіту та професійну адаптацію для членів сімей військовослужбовців [14].

Також важливими є положення Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 01 січня 2024 року, № 3460-ІХ, який регулює питання реабілітації осіб з інвалідністю, включаючи ветеранів, що зазнали поранень або втратили працездатність внаслідок військових дій. Даний закон передбачає створення умов для комплексної реабілітації, що включає медичну, психологічну та соціальну допомогу, а також інтеграцію таких осіб у суспільне життя. Особливу увагу приділено доступу до спеціалізованих реабілітаційних центрів, які мають на меті відновлення фізичних і психологічних можливостей осіб з інвалідністю. Закон також передбачає запровадження сучасних реабілітаційних технологій та забезпечення рівного доступу до реабілітаційних послуг для всіх громадян, незалежно від їх місця проживання [15].

Суттєвим елементом у системі соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей є не тільки закони, але й підзаконні акти, які надають конкретні механізми для реалізації закріплених прав та гарантій. Одним із таких важливих документів є Постанова Кабінету Міністрів України “Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб” від 1 квітня 2024 року № 279-2024-п, яка спрямована на посилення підтримки окремих категорій ветеранів та їхніх родин. Вказаний документ закріплює порядок надання додаткової матеріальної допомоги, медичного забезпечення та інших соціальних пільг для осіб, які потрапили під визначені законодавством категорії. Постанова забезпечує правові механізми для ефективного розподілу ресурсів держави на підтримку тих, хто зазнав значних втрат через військові дії, що є важливою частиною соціальної політики держави [16].

Значну увагу приділено також Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу члена сім’ї загиблого (померлого)

Захисника чи Захисниці України» від 16 квітня 2024 року, № 416- 2024-п, яка чітко регламентує процедури визначення та офіційного надання статусу членам сімей загиблих військовослужбовців. Даний документ є важливим для забезпечення прозорості процесу визнання прав на соціальні пільги та допомогу, гарантовану сім'ям, які втратили своїх близьких під час захисту держави. У результаті цієї постанови, сім'ї загиблих ветеранів війни можуть отримати належний статус, що дозволяє їм користуватися низкою прав і привілеїв, передбачених державним законодавством [17].

Додатково, важливим аспектом визнання заслуг військовослужбовців є Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни» від 23 липня 2024 року, № 837-2024-п, яка встановлює процедуру видачі посвідчень ветеранів та відповідних нагрудних знаків. Зазначена Постанова забезпечує організацію процесу визнання учасників бойових дій і їх офіційне вшанування через надання їм спеціальних відзнак. Посвідчення ветеранів дає право на пільги, визначені законом, а також сприяє їх соціальній інтеграції в суспільстві [18].

Окрім визнання статусу, важливою частиною соціальної політики є забезпечення фізичного та психологічного здоров'я ветеранів, що регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням» від 24 травня 2022 року, № 605-2022-п. Нормативний акт визначає порядок надання ветеранам та постраждалим особам можливостей для оздоровлення в санаторіях, що є важливим елементом їхньої соціальної та медичної реабілітації. Постанова передбачає ефективне використання бюджетних коштів для підтримки здоров'я ветеранів, що робить значний внесок у їхнє відновлення після пережитих подій [19].

Заслуговує на увагу також Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб» від 12 липня 2024 року, № 805-2024-п, яка має на меті створення системного підходу до реабілітації та адаптації ветеранів [20]. Зазначений документ передбачає надання комплексних послуг, що включають тільки фізичну та психологічну реабілітацію, але й ментальну підтримку та професійну адаптацію ветеранів війни та членів їх сімей. Постановою регулюється, зокрема, Реєстр суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів війни та членів їх сімей - інструмент, який сприяє ефективній реалізації програм підтримки ветеранів війни та їх родин та забезпечує можливість обрати кваліфікованих фахівців і установ, які пропонують послуги психологічної підтримки, що відповідають найвищим стандартам якості [21]. Завдяки Реєстру ветерани війни та члени їх сімей можуть отримувати своєчасну та якісну допомогу, спрямовану на поліпшення їхнього емоційного стану та соціальної адаптації.

Постанова також регулює впровадження програм спортивної та фізичної реабілітації, що сприяють відновленню фізичних можливостей та загального здоров'я ветеранів. Особлива увага приділяється професійній адаптації, яка забезпечує ветеранам можливість здобути нові навички та працевлаштуватися після служби, що є критично важливим для їхньої інтеграції в мирне життя. Постанова визначає чіткі механізми фінансування та реалізації даних програм на державному рівні, що забезпечує їхню доступність та ефективність для соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей [20].

Усі зазначені постанови підкреслюють важливість комплексного підходу до соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, забезпечуючи не лише правову підтримку, але й конкретні механізми для реалізації таких прав, включаючи фінансові, медичні та соціальні пільги. Таким чином, підзаконні акти є важливим інструментом для впровадження соціальної політики на практиці та

створюють умови для забезпечення належного рівня життя осіб, які присвятили своє життя захисту країни.

Основним органом України, що виконує центральну роль у формуванні політики соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей є Міністерство у справах ветеранів. Його основні функції охоплюють розробку стратегічних документів, координацію діяльності інших державних органів, а також забезпечення комплексної підтримки ветеранів. У межах своїх повноважень Міністерство у справах ветеранів України здійснює моніторинг та аналіз потреб ветеранів, створює умови для їх соціальної адаптації, забезпечує доступ до різних видів допомоги, включаючи медичну, психологічну, житлову та освітню [22].

Взаємодія Міністерства у справах ветеранів України з іншими державними органами є комплексною та багаторівневою, що дозволяє забезпечити всебічну підтримку ветеранів війни та членів їх сімей на різних етапах. Зокрема, тісна співпраця з Міністерством охорони здоров'я України спрямована на організацію медичних послуг, які мають враховувати специфічні потреби ветеранів [23]. Ветерани, особливо ті, що зазнали фізичних чи психологічних травм, потребують особливої уваги до реабілітації та лікування. У цьому контексті Міністерство охорони здоров'я України забезпечує доступ до спеціалізованих медичних установ, які пропонують як фізичну реабілітацію, так і психологічну допомогу для адаптації до цивільного життя.

Міністерство у справах ветеранів України координує вказані процеси, забезпечуючи своєчасну комунікацію та узгодженість дій між медичними закладами та органами соціальної підтримки. Вказане особливо важливо для ветеранів, які повертаються після активної служби з бойових дій і часто потребують невідкладної медичної допомоги та довготривалої реабілітації [24, с. 31]. Окрім цього, Міністерство охорони здоров'я України, спільно з Міністерством у справах ветеранів України, розробляє програми, що забезпечують ветеранів безкоштовними або пільговими медичними послугами,

включаючи лікування за кордоном, у випадках, коли вітчизняна система не може забезпечити належний рівень допомоги.

Так само важливою є взаємодія з Міністерством соціальної політики України, яке відповідає за розробку та впровадження програм соціальної підтримки, спрямованих на забезпечення ветеранів війни і членів їх сімей різними видами соціальних пільг [25]. У рамках такої співпраці Міністерство соціальної політики України розробляє спеціальні програми для надання матеріальної допомоги, житлових субсидій, освітніх пільг для дітей ветеранів. Окреслене дозволяє членам сімей ветеранів отримувати допомогу, яка сприяє їхній адаптації до умов, що виникають після повернення їхніх близьких з військової служби.

Важливу роль відіграє й координація з місцевими органами самоврядування, адже вони відповідають за реалізацію соціальних програм на місцевому рівні. Саме місцеві адміністрації та органи самоврядування часто є першими точками контакту для ветеранів війни і членів їх сімей, коли йдеться про соціальну допомогу, житлові пільги або місцеві програми реабілітації. Міністерство у справах ветеранів України активно співпрацює з місцевими органами для забезпечення того, щоб загальнодержавні ініціативи були адаптовані до специфіки кожного регіону та відповідали конкретним потребам ветеранів у різних місцевостях [26, с. 33]. Так, взаємодія між Міністерством у справах ветеранів України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством соціальної політики України та місцевими органами публічної влади створюють комплексну систему підтримки, яка охоплює всі аспекти життя ветеранів та їхніх сімей. Вказане дозволяє забезпечити своєчасне надання послуг та підтримку на кожному етапі, від медичної допомоги до соціальної інтеграції, що є важливою складовою успішної адаптації ветеранів до мирного життя.

Варто також звернути увагу на стратегії та програми, що реалізуються через Міністерство у справах ветеранів України, спрямовані на всебічну підтримку ветеранів під час їхньої інтеграції до мирного життя. Вони акцентують увагу на довгострокових заходах, які охоплюють як фінансову, так і соціальну

допомогу. Одним із ключових напрямів є надання грошових виплат та пільг, які створюють основу для підтримки матеріального добробуту ветеранів війни та членів їх сімей [27]. Проте, крім фінансової допомоги, Міністерство у справах ветеранів України активно впроваджує програми, спрямовані на соціальну та професійну адаптацію, розуміючи, що для успішного повернення до мирного життя необхідно вирішувати не лише матеріальні, а й професійні та соціальні потреби ветеранів війни.

Програми професійної реабілітації та перекваліфікації є особливо важливими, оскільки більшість ветеранів війни після завершення військової служби стикаються з викликами, пов'язаними з працевлаштуванням. Для багатьох з них робота у військовій сфері була основною професійною діяльністю, і повернення до цивільного сектору вимагає нових знань та навичок [28, с. 309]. У цьому контексті Міністерство у справах ветеранів України пропонує широкий спектр програм перекваліфікації, що дають можливість ветеранам освоїти нові професії або підвищити кваліфікацію у вже наявних сферах. Дані програми включають курси навчання, стажування, а також підтримку при пошуку роботи, що дозволяє ветеранам легше інтегруватися на ринку праці.

Поміж іншого, слід звернути увагу і на громадські ветеранські організації, які відіграють ключову роль у формуванні політики соціального захисту, адже вони слугують важливою ланкою між ветеранами війни та членами їх сімей, державою та суспільством. Через ці організації ветерани війни можуть доносити свої потреби та проблеми до органів влади, забезпечуючи врахування їх голосів при розробці нових соціальних програм або змін до законодавства [29, с. 8]. Крім того, громадські ветеранські організації виступають своєрідним каналом комунікації, що дозволяє забезпечити швидке реагування держави на змінні потреби ветеранів війни та членів їх сімей, особливо в умовах активних військових дій [30, с. 71].

Доцільно також зауважити, що громадські організації відіграють вагомую роль у впливі на політику соціального захисту ветеранів, активно взаємодіючи з державними структурами для досягнення позитивних змін.

Для забезпечення високих стандартів та ефективності системи соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, важливим є також вивчення та інтеграція міжнародного досвіду. Міжнародні організації та альянси, такі як ООН, МОП, НАТО та ЄС, вже розробили ефективні підходи до соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей. Впровадження стандартів в українське законодавство дозволить забезпечити не лише належний рівень соціальних послуг, але й відповідність кращим практикам, що використовуються в різних країнах світу.

Особливо важливою є Резолюція ООН A/RES/52/15, яка підкреслює необхідність соціального захисту ветеранів з інвалідністю, а також гарантує їх право на отримання медичної, соціальної та професійної реабілітації [31, с. 330]. Даний документ створює рамкові умови для держав-членів ООН щодо створення національних програм, які надають спеціалізовану допомогу ветеранам війни з обмеженими можливостями, забезпечуючи їм належний доступ до соціальних послуг, медичного забезпечення та працевлаштування.

Важливо також згадати Резолюцію ООН A/RES/67/92, яка забезпечує захист прав осіб з інвалідністю, включаючи ветеранів, і передбачає надання необхідної підтримки через програми реабілітації та соціальної інтеграції [32, с. 4].

Що стосується стандартів ЄС, важливою основою є Європейська соціальна хартія, яка гарантує право ветеранів війни та членів їх сімей на соціальне забезпечення, зокрема доступ до житлових програм, медичних послуг та фінансової підтримки. Відповідно до Рамкової директиви ЄС щодо соціальної політики та працевлаштування (2000/78/EC), держави-члени ЄС зобов'язані створювати рівні можливості для ветеранів війни у працевлаштуванні та соціальній інтеграції [33, с. 215]. Директива вимагає, щоб роботодавці надавали пільги ветеранам війни під час пошуку роботи, а також адаптацію робочих місць для ветеранів з обмеженими можливостями, забезпечуючи їм доступ до рівних

умов праці. Також важливу роль відіграє Директива 2011/24/ЄС про права пацієнтів у транскордонній охороні здоров'я, яка забезпечує доступ ветеранів війни до медичних послуг у різних країнах ЄС [34, с. 239].

У контексті НАТО, стандарти соціального захисту ветеранів є невід'ємною частиною зобов'язань держав-членів. Важливим документом є Резолюція НАТО 245/2008 про захист прав військовослужбовців та ветеранів, яка спрямована на створення єдиних підходів до соціальної реабілітації ветеранів.

Висновки до розділу 1

1. Досліджено та акцентовано увагу на необхідності системного підходу до аналізу політики соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, що охоплює вивчення теоретичних, нормативно-правових, інституційних і практичних аспектів. Виявлено, що логічною є розробка інтегрованої моделі соціального захисту, яка враховує потреби ветеранів війни і членів їхніх сімей у реабілітації, працевлаштуванні, медичній і психологічній підтримці, забезпеченні житлом та інших соціальних гарантіях. Державну політику з підтримки ветеранів потрібно розглядати й упроваджувати в контексті важливих системних завдань, які постають перед Україною в умовах необхідності подолання наслідків війни, забезпечення довгострокової стійкості та обороноздатності країни.

2. Зроблено висновок, що українське законодавство підтримки ветеранів потребує подальшої адаптації у сферах психологічної реабілітації та соціальної інтеграції родин загиблих. Важливим кроком для України стане впровадження кращих практик нормативного забезпечення підтримки ветеранів, що дозволить зробити систему соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей більш ефективною та всебічною, забезпечуючи їх надійну підтримку.

3. Основним органом України, що виконує центральну роль у формуванні політики соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей є Міністерство у справах ветеранів. Його основні функції охоплюють розробку стратегічних документів, координацію діяльності інших державних органів, а також забезпечення комплексної підтримки ветеранів.

4. Для забезпечення високих стандартів та ефективності системи соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, важливим є також вивчення та інтеграція міжнародного досвіду. Так, у контексті НАТО, стандарти соціального захисту ветеранів є невід'ємною частиною зобов'язань держав-членів.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

2.1. Проблеми соціально-економічного характеру та адаптації системи соціальної підтримки ветеранів

Чисельність ветеранів російсько-української війни продовжує невпинно зростати. Станом на 1 січня 2022 р. у Єдиному державному реєстрі ветеранів війни було зареєстровано 851 тис. осіб, а протягом двох років повномасштабної війни статус УБД отримали ще 160 тис. осіб. Станом на кінець 2024 р. до реєстру вже було внесено 1,3 млн осіб. За прогнозами, після війни чисельність ветеранів становитиме 4-5 млн осіб (понад 10 % населення). А разом із родинами цих військовослужбовців йтиметься вже про близько 30 % населення [1, с. 6; 35].

На окрему увагу заслуговує зростаюча роль жінок у війську. Їх частка збільшилася на понад 15 % порівняно із довоєнним періодом (станом на грудень 2024 р. у Збройних Силах України (ЗСУ) перебувало 69 тис. жінок проти 58 тис. станом на січень 2022 р.). При цьому майже 7 тис. жінок обіймали керівні посади, а близько 5,5 тис. – перебували на лінії зіткнення [36].

При звільненні з військової служби ветерани стикаються з низкою проблем соціально-економічного характеру, а адаптація системи соціальної підтримки ветеранів до умов повномасштабної війни відбувається досить повільно. Згідно із дослідженням Українського ветеранського фонду (УВФ), проведеним восени 2024 р. [37], з-поміж звільнених зі служби ветеранів лише 13,3 % вважають, що держава повністю або більшою мірою виконує взяті на себе соціальні зобов'язання. Натомість майже половина (46,9 %) учасників опитування вказали на проблеми щодо отримання медичних послуг; 43,2 % – щодо грошової допомоги; 23,2 % – зіштовхувались із проблемами отримання комунальних субсидій; 21,7 % – проблемами в забезпеченні психологічної допомоги та 19,1 % – мали проблеми під час нарахування пенсій. Раніше також 10,9 % опитаних вказали на інші проблеми, серед яких найпоширенішими є випадки відмови у

наданні таких послуг: покращення житлових умов, медична реабілітація, санаторно-курортне лікування, надання інвестицій під власний бізнес, отримання безвідсоткової позики на будівництво чи ремонт власного житла [38]. Відмітимо, що у системі реалізації ветеранської політики сталися помітні зміни.

Так у 2024 р. погіршилася ситуація із працевлаштуванням ветеранів. Рівень безробіття серед цієї категорії громадян за рік зріс із 31 до 34,6 % (рис. 2.1) [39].

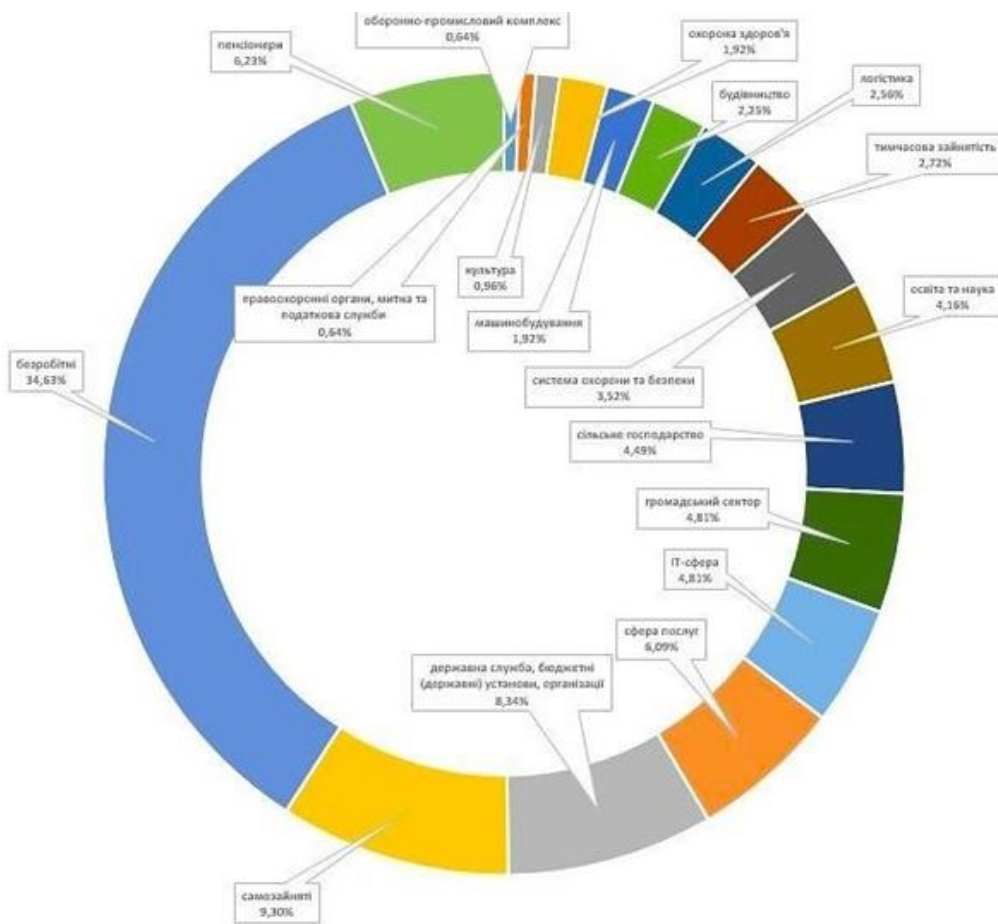

Рис. 2.1. Структура працевлаштування ветеранів у 2024 р. [39].

Жінки-військовослужбовці, повертаючись до мирного життя, часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), труднощами з пошуком психологічної підтримки, сімейними та економічними проблемами, сексуальними домаганнями, ейджизмом і навіть громадським осудом на тлі панування гендерних стереотипів. Показово, що таких стереотипів немає безпосередньо під час військової служби, оскільки на війні немає розподілу

військовослужбовців за гендерною ознакою [40].

Наразі жінки-ветерани більше звертаються за психологічною допомогою, ніж чоловіки (47 % проти 30 % випадків відповідно) [41]. Також під час улаштування на роботу майже 17,5 % пошукачок не повідомляли про свій статус ветерана через страх відмов у працевлаштуванні, бажання уникнути зайвої уваги або ж небажання бачити жалість до себе, також через почуття сорому щодо наявності пільгового статусу [42]. А отже, спеціальна увага до соціальної та професійної адаптації жінок до умов життя в цивільному середовищі після демобілізації буде вкрай важлива.

Отримання належних соціальних послуг ветеранами та ветеранками тісно пов'язане з набуттям статусу учасника (учасниці) бойових дій, з отриманням якого тривалий час спостерігалися значні проблеми. Так, за даними дослідження Українського ветеранського фонду за 2023 р., 51 % ветеранів та чинних військових зазнавали труднощів під час оформлення необхідних довідок для отримання статусу учасника бойових дій або пільг [43]. Часто вони також отримували необґрунтовані відмови в наданні документів. Це призводило до того, що частина військових, які брали участь у бойових діях, але не мали офіційного статусу, залишалися поза системою соціальних гарантій.

Недооцінка глибини проблем, пов'язаних з поверненням ветеранів на траєкторію цивільного життя, може призвести до поширення ризиків соціального та економічного характеру, зокрема безробіття, поглиблення диспропорцій на ринку праці, втрати відчутної частки національного трудового / людського потенціалу, значного зростання навантаження на державний та місцеві бюджети, погіршення психоемоційного стану та поширення соціального відчуження значних груп населення, розвитку деструктивних форм соціальної поведінки при формуванні моделі взаємовідносин у суспільстві, погіршення соціальної згуртованості тощо.

Згідно з даними онлайн-опитування, проведеного Українським ветеранським фондом у жовтні – листопаді 2024 р., чинні військовослужбовці і військовослужбовиці та ветерани і ветеранки, які брали участь в опитуванні,

вказують на значну ймовірність виникнення таких проблем після повернення з війни:

- зловживання алкоголем і наркотиками (дуже ймовірно – 43 %, скоріше ймовірно – 31 %);
- відсутність інклюзивного простору та адаптованого робочого місця для осіб з інвалідністю (дуже ймовірно – 56 %, скоріше ймовірно – 27 %);
- нерозуміння суспільства (дуже ймовірно – 59 %, скоріше ймовірно – 30 %);
- проблеми з фізичним здоров'ям та отриманням медичної допомоги (дуже ймовірно – 57 %, скоріше ймовірно – 33 %) [44].

Результати щорічного анонімного онлайн-опитування, яке Український ветеранський фонд проводив 15 – 25 січня 2024 р. серед ветеранів і чинних військовослужбовців, свідчать про важливість розв'язання соціальних питань[44]. Так, з-поміж опитаних демобілізованих військовослужбовців 56,2 % зазначили, що потребують фінансової підтримки; 52,4 % – зміцнення здоров'я; 29,2 % – придбання житла; 27,2 % – інвестицій у їхню підприємницьку діяльність; 26,7 % – покращення житлових умов; 26,1 % – освіти; 24,1 % – працевлаштування; 22,6 % – психологічної підтримки; 2,6 % – відновлення житла (рис. 2.2) [44].

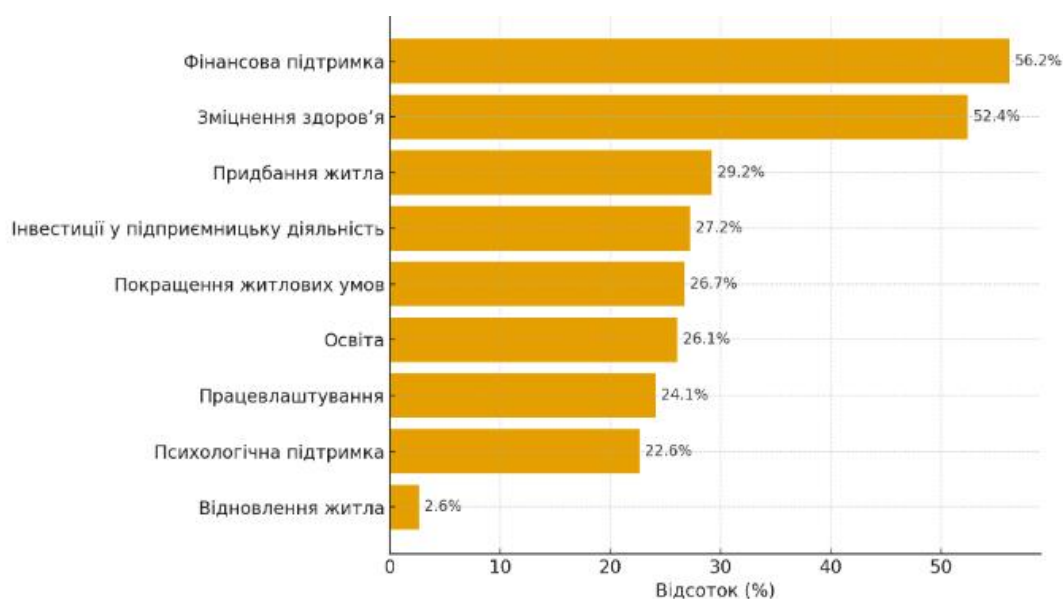

Рис. 2.2. Потреби у підтримці ветеранів у 2024 р., %

Подібну структуру потреб мають і чинні військові. Зокрема, 37,7 % з них зазначили, що потребують фінансових виплат; 37,5 % – матеріальної допомоги; 34,8 % – психологічної допомоги; 33 % – підтримки родини; 30,8 % – інформаційної допомоги щодо наявних програм; 26,4 % – юридичних консультацій; 10,7 % – ремонту чи відбудови житла; 8,5 % – забезпечення медикаментами.

Зважаючи на викладене вище, потреби ветеранів можна згрупувати за кількома зазначеними нижче напрямками:

- Медична допомога.
- Фізична та психологічна реабілітація.
- Адаптація на ринку праці.
- Гідний рівень життя (соціальна підтримка).
- Гендерні аспекти.
- Особиста самореалізація та реінтеграція в суспільство [45].

Після звільнення з військової служби ветерани стикаються з проблемами доступу до якісного медичного обслуговування, нерідко довготривалої спеціалізованої допомоги, психологічної реабілітації, що є наслідком військової служби. Сприяння самореалізації ветеранів через розвиток їхніх підприємницьких, творчих ініціатив, громадянської активності та інших сфер діяльності відіграє ключову роль у їх успішній реінтеграції в суспільство.

2.2. Практика надання соціальних послуг та підтримки для ветеранів та звільнених із військової служби

Соціальна підтримка звільнених із військової служби осіб відіграє важливу роль у їх соціальній адаптації. Питання щодо соціальних послуг, які можуть отримати захисник / захисниця і їхні родини, є одним із найпоширеніших, з яким ці люди звертаються за юридичною консультацією в різні організації. Проблеми соціальної підтримки умовно можна розподілити на ті, що загалом пов'язані з отриманням певного статусу (учасника бойових дій, групи інвалідності), й ті, що пов'язані безпосередньо із наданням конкретних послуг.

Наразі соціальний захист для всіх військовослужбовців регламентується ухваленим ще 1993 р. Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (протягом 2022–2024 рр. до Закону було внесено низку змін) [3]. Закон спрямований на захист ветеранів війни шляхом:

- створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття;

- організації соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів;

- виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни;

- надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я.

Водночас більшість пільг демобілізовані військовослужбовці можуть отримати лише у разі, якщо вони мають статус УБД, особи з інвалідністю внаслідок війни або принаймні учасника війни. Ці статуси дають право на різні пільги від держави, перелік яких наведено у статтях 12–14 згаданого вище Закону та в низці інших нормативних актів, які здебільшого конкретизують механізми надання пільг, зазначених у цих статтях. Нерідко влада на місцевому рівні може запроваджувати додаткові соціальні гарантії та програми для ветеранів. Крім того, Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» гарантовано пільги й для членів родин загиблих захисників та захисниць, які встановлюються на рівні зі статусом УБД чи особи з інвалідністю внаслідок війни [3].

Загалом пільги для згаданих вище категорій ураховують такі соціально значущі аспекти життя:

- лікування та медичне забезпечення (забезпечення лікарськими засобами та медичними послугами);

- комунальні послуги (знижки на оплату та утримання житла);

- житло та нерухомість (питання забезпечення житлом, земельними

ділянками, гаражами та іншою нерухомістю);

– транспорт (безоплатний проїзд у громадському транспорті та можливість періодичного придбання квитків на міжміський транспорт безкоштовно або зі знижкою);

– соціальні виплати (надбавки до пенсії чи одноразові виплати);

– трудові відносини (права на додаткову відпустку, збільшений обсяг виплат по тимчасовій непрацездатності);

– податки (звільнення від сплати податків чи податкові знижки);

– освіта (переважне право на вступ до освітніх закладів, державна підтримка у вигляді стипендій, оплати навчання, пільгових кредитів на навчання);

– зв'язок (першочергове / позачергове встановлення домашнього телефону та знижки на абонентську плату);

– інші соціальні пільги (першочергове / позачергове обслуговування установами, що надають соціальні послуги).

Зазначимо, що, попри доволі розлогий перелік пільг, підходи до їх надання, так само як і безпосередньо зміст пільг, потребують перегляду та осучаснення. Зокрема, пільги щодо медичного забезпечення фактично не є такими з огляду на те, що Законом України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» усім громадянам (незалежно від статусу) уже гарантоване безоплатне забезпечення лікарськими засобами та медичними послугами. Пільги щодо зв'язку поширюються тільки на послуги фіксованої телефонії, якій належить невелика частка ринку, натомість не покривають послуги доступу до інтернету та мобільного зв'язку. А понад половину зазначених у згаданому Законі пільг зводяться лише до встановлення пріоритетності надання послуг ветеранам.

Потребують удосконалення механізми надання пільг, оскільки ветерани та члени їхніх родин попри законодавчі гарантії не можуть скористатися частиною з них. Наприклад, пільги щодо санаторно-курортного лікування призупинені на 2023, 2024 та 2025 рр. (відповідно до Законів України «Про Державний бюджет»

на відповідні роки); гарантії щодо забезпечення ветеранів земельними ділянками не працюють у період воєнного стану з огляду на п. 27 «Перехідних положень» Земельного кодексу України, що забороняє безоплатну передачу земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі. Доволі часто виникають ситуації, коли ветеранам та членам їхніх родин відмовляють у наданні пільг через недосконалі механізми контролю та компенсації приватним надавачам послуг чи неналежне оформлення відповідних документів, що підтверджують статус ветеранів. При цьому варто враховувати, що процедура отримання статусу УБД чи особи з інвалідністю внаслідок війни досить забюрократизована. Згідно з рішенням Конституційного Суду України громадяни, які захищають Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції, тож держава повинна надавати їм і членам їхніх сімей особливий статус та забезпечувати додаткові гарантії соціального захисту як під час проходження військової служби, так і після її закінчення [46]. Проте статус «учасник бойових дій» не повинен розглядатись виключно у площині вшанування військовослужбовців, а має забезпечувати максимальне сприяння його носієві в захисті прав і можливостей ефективного повернення на траєкторію цивільного життя.

З метою усунення частини бюрократичних перепон з 1 грудня 2022 р. було запроваджено новий алгоритм присвоєння статусу УБД. Зокрема, наказом Міноборони від 10 листопада 2022 р. № 369 затверджено Інструкцію про порядок видачі в Міністерстві оборони України посвідчень учасника бойових дій, нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій». Для отримання цього статусу пакет документів, які повинен був подати військовослужбовець, скорочувався до однієї довідки [47]. Її можна надіслати до комісії Міноборони навіть електронною поштою.

З лютого 2025 р. згідно з наказом Міністерства оборони України «Про порядок подання відомостей до Єдиного державного реєстру ветеранів війни» від 17 січня 2025 р. № 28 військовим, які виконують бойові завдання, немає

потреби займатися отриманням статусу учасника бойових дій, оскільки це відбуватиметься автоматично. У військовій частині мають бути призначені відповідальні особи, які протягом п'яти днів вноситимуть відповідні дані до Єдиного державного реєстру ветеранів війни, що автоматично надасть військовому статус учасника бойових дій [48]. Проте залишається питання зменшення бюрократичних перепон для осіб, які брали участь у бойових діях до того, як цей реєстр розпочав роботу.

Іншим підходом до вирішення проблеми присвоєння статусу УБД є перегляд власне визначення «ветеран» та «учасник бойових дій». Так, у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо впорядкування процедури надання статусів (їх категорій) ветеранам» від 21 серпні 2023 р., реєстр. № 9637 [49], згідно з яким пропонується ввести новий статус «захисник / захисниця», запропоновані категорії в межах цього статусу та наведено його визначення, що певним чином дублює означення статусу «ветеран» чи «учасник бойових дій». Водночас у законопроекті передбачено збереження останніх, а механізм набуття статусу захисника / захисниці із певною категорією не надто відрізняється від чинної процедури набуття статусу УБД. З нашої точки зору, зазначене лише сприятиме зростанню плутанини у статусах та ускладнить процедуру набуття цих статусів, так само як і призначення пільг чи надання соціальних сервісів.

У березні 2023 р. внаслідок експертного обговорення в Міністерстві у справах ветеранів України була розроблена концепція моделі інтегрованих соціальних послуг для жінок – учасниць бойових дій. Міністерство спільно з іншими відомствами працює над створенням умов, спрямованих на забезпечення українських захисниць після повернення з війни, а також військовослужбовиць після завершення служби ефективними інструментами для успішної інтеграції в суспільство, економіку та сімейне оточення. У запропонованій моделі окреслено особливості:

- упровадження системи оцінки проблем і потреб індивідуального

диференційованого підходу для учасниць бойових дій, які звертаються за допомогою;

- системи надання послуг, яка об'єднує державні служби, недержавні організації, об'єднання ветеранів;

- гендерного підходу до надання соціальних послуг;

- сприяння самоорганізації учасниць бойових дій та підтримки їхньої активності;

- системи підготовки працівників, які надають соціальні послуги, до роботи з учасницями бойових дій [50].

У державному бюджеті на 2025 р. на підтримку ветеранів війни передбачено 10,5 млрд грн, з яких 2,9 млрд грн спрямовано на фінансування фахівців із супроводу (як субвенції місцевим бюджетам), 1,7 млрд грн – на ментальну, фізичну та психологічну реабілітацію і професійну адаптацію ветеранів, 348 млн грн – на програми Українського ветеранського фонду⁷¹. Близько 4 млрд грн буде виділено на квартири для осіб з інвалідністю внаслідок війни [51]. Крім того, у бюджетах Міністерства соціальної політики та МОЗ передбачені окремі рядки видатків на реабілітацію ветеранів.

Відмітимо, що після звільнення зі служби ветерани часто стикаються з низкою соціально- економічних труднощів під час повернення до мирного життя. Особливо уразливими є ветерани в сільських громадах, де доступ до таких послуг, реабілітації та підтримки вкрай обмежений. Відповідно, значна частина ветеранів залишається поза системою соціальних гарантій. Нині ці труднощі фіксуються за відносно невеликої чисельності ветеранської спільноти. Зважаючи на очікуване значне збільшення кількості ветеранів, ігнорування цих проблем може призвести до серйозних соціальних та економічних наслідків, таких як зростання безробіття, диспропорції на ринку праці, збільшення навантаження на бюджети різних рівнів, погіршення психоемоційного стану ветеранів та їх соціальне відчуження, зниження рівня соціальної згуртованості. Разом із тим, спостерігаються значні зрушення у зменшенні бюрократизації отримання статусу «учасник бойових дій», що розширює доступ ветеранів до необхідних

соціальних сервісів. Адаптація ветеранів до цивільного життя потребує скоординованих зусиль держави, громадянського суспільства та бізнесу.

2.3. Аналіз ефективності реалізації політики соціального захисту ветеранів

Соціальний захист військових, які повертаються з фронту, а також тих, хто втратили годувальника, є ключовим елементом державної політики, спрямованої на збереження соціальної стабільності та забезпечення гідного життя для захисників країни. Державна допомога, що включає фінансові, медичні та житлові пільги, реалізується через соціальні програми, які мають на меті не лише задоволення нагальних потреб, але й довгострокову адаптацію ветеранів і їхніх родин до мирного життя.

Основною метою соціальних програм є створення умов для ефективної реабілітації ветеранів війни, а також підтримка членів їх сімей, які стикаються з викликами, пов'язаними з втратами та труднощами, що виникають під час війни. Програми охоплюють широкий спектр заходів: від медичної допомоги та надання житла до фінансової підтримки і можливостей для освіти та працевлаштування. Такий комплексний підхід дозволяє не тільки вирішити нагальні соціальні проблеми, але й забезпечити стабільність і можливості для подальшого розвитку, інтегруючи ветеранів та їхні сім'ї в сучасне українське суспільство. Загалом, соціальні програми для ветеранів та членів їх сімей є важливою складовою національної безпеки, оскільки вони сприяють не лише захисту прав військових, але й соціальній згуртованості країни в період війни.

Необхідно підкреслити, що на сьогоднішній день існують кілька ключових програм соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, серед яких варто виділити медичні, житлові, фінансові та освітні програми, що спрямовані на забезпечення основних потреб і соціальної підтримки. Медичні програми охоплюють широкий спектр послуг - від безкоштовного лікування та реабілітації до протезування й надання санаторно-курортного лікування, що відіграє

важливу роль у відновленні фізичного та психологічного стану ветеранів. Житлові програми включають не лише можливість пільгового отримання житла, а й компенсацію витрат на оренду житла та знижки на оплату комунальних послуг, що сприяє покращенню житлових умов ветеранів війни та членів їх сімей. Фінансова підтримка реалізується через надання одноразових грошових виплат, регулярних пенсій та пільг, які забезпечують мінімальний рівень матеріального благополуччя. Освітні програми, у свою чергу, створюють умови для перекваліфікації, здобуття нових професійних навичок та підвищення рівня освіти, що дозволяє ветеранам війни адаптуватися до сучасних вимог ринку праці та інтегруватися у цивільне життя [52].

Медичні пільги для ветеранів війни та членів їх сімей є одним із центральних елементів соціальних програм допомоги. Ветерани війни мають право на безкоштовне отримання ліків, медичних засобів та імунобіологічних препаратів за рецептами лікарів, що забезпечує необхідний доступ до лікування та профілактики захворювань. Важливою складовою медичної підтримки є також першочергове безкоштовне протезування зубів, що дозволяє ветеранам війни швидко отримати стоматологічну допомогу, забезпечуючи їх належний догляд та мінімізацію фінансового навантаження.

Крім цього, в межах державної програми протезування передбачено безкоштовне виготовлення, ремонт та обслуговування протезів для ветеранів війни, які отримали поранення під час служби. Вона охоплює всі етапи процесу - від подання документів до забезпечення протезу та його подальшого обслуговування, що гарантує ветеранам повний цикл медичної допомоги. Наприклад, державна програма протезування “Захист” забезпечує повне фінансування протезування ветеранів війни як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, ветерани війни проходять реабілітацію в Німеччині, Польщі, США та інших країнах. Клінічний військовий шпиталь у Львові та проєкт “UNBROKEN” також демонструють успішні приклади сучасної медичної реабілітації ветеранів війни, включаючи фізіотерапію, лікувальну фізкультуру та використання роботизованих систем для відновлення рухових функцій. Програма “Protez Hub”

у Києві забезпечує ветеранів війни біонічними протезами, що значно покращує якість їхнього життя [53]. Проте масштаби даних програм обмежені, і вони не завжди доступні всім, хто їх потребує. Для підвищення ефективності необхідно збільшити фінансування та вдосконалити логістику надання послуг.

Дані ініціативи дозволяють військовим отримати високоякісні протези без необхідності виїзду за кордон, оскільки українська система протезування забезпечує доступ до сучасних виробів. У 2024 році було виділено додаткові 4,5 мільярда гривень на допоміжні засоби реабілітації, включаючи протези для ветеранів війни. Вказані заходи дозволяють значно поліпшити процес реабілітації ветеранів та інших осіб, які постраждали під час війни [53].

Санаторно-курортна реабілітація для ветеранів та членів їх сімей є ще одним важливим аспектом медичних пільг. Ветерани війни можуть отримати безкоштовне оздоровлення в спеціалізованих закладах, де забезпечується реабілітація після поранень або тяжких хвороб [54]. Окреслене допомагає ветеранам не лише фізично відновитися, а й психологічно адаптуватися після складних військових дій. За потреби, передбачено також компенсацію вартості самостійного санаторно-курортного лікування, що дає можливість кожному ветерану обирати найбільш прийнятні умови для оздоровлення [55, с. 131-137].

Важливим є забезпечення житловими пільгами для ветеранів війни та членів їх сімей, які забезпечують важливу соціальну підтримку, спрямовану на покращення умов проживання та зменшення фінансового навантаження. Ветерани війни мають право на 75% знижку на оплату житла та комунальних послуг, що суттєво полегшує фінансові витрати сімей. А завдяки програмі «Доступне житло» ветерани війни та члени їх сімей можуть отримати пільговий кредит на придбання житла. Наприклад, кредит надається з пільговою ставкою 7%, а частина вартості житла компенсується державою. Окрім цього, ветерани війни та члени їх сімей, які потребують поліпшення житлових умов, мають першочергове право на забезпечення житлом, а також на відведення земельних ділянок для індивідуального будівництва або садівництва [56].

Особливу увагу приділено можливості вступу до вищих навчальних закладів на пільгових умовах дітям ветеранів війни, які мають право на зарахування поза конкурсом або на переведення на бюджетну форму навчання, що значно розширює їхні можливості для здобуття якісної освіти, створюючи для них додаткові перспективи на ринку праці, допомагаючи будувати успішну кар'єру і забезпечувати стабільне майбутнє [57]. Крім того, освітні пільги включають забезпечення проживання у гуртожитках на пільгових умовах, що дозволяє студентам зосередитися на навчанні без додаткових витрат на житло. Така підтримка сприяє не тільки академічному зростанню дітей ветеранів війни, але й створенню сприятливих умов для соціальної адаптації.

При цьому не слід забувати про транспортні пільги для ветеранів війни та членів їх сімей, які є важливою частиною державної підтримки. Окрім ветеранів війни, члени їхніх сімей також користуються транспортними пільгами. Вони мають право на безкоштовний проїзд у випадках, пов'язаних із переїздом або відпусткою військовослужбовця, а також на період після його звільнення з військової служби [58, с. 28]. Вказане полегшує членам сім'ї ветеранів вирішення логістичних питань і забезпечує можливість підтримувати зв'язок із близькими, що є важливим для психологічної та соціальної стабільності. Відтак, можна сказати, що транспортні пільги дозволяють не лише полегшити пересування, але й сприяють підтримці соціальних зв'язків, що є важливим для адаптації та інтеграції ветеранів і їхніх сімей після завершення служби.

Матеріальна підтримка є ключовим інструментом соціального захисту. Держава забезпечує регулярні грошові виплати ветеранам війни та членам їх сімей. У 2023 році виплати для учасників бойових дій у зоні активних бойових дій становили 100 тисяч гривень на місяць. Крім того, члени сімей загиблих ветеранів отримують одноразову компенсацію в розмірі 15 мільйонів гривень. Програми матеріальної підтримки значно полегшують фінансове навантаження на сім'ї ветеранів, але часто стикаються з проблемою затримок виплат. Для підвищення ефективності важливо автоматизувати процеси та інтегрувати їх із єдиною інформаційною системою обліку. Також передбачені пільги на

комунальні послуги та податки, що значно полегшує фінансове навантаження на родини. Окрім цього, діти загиблих ветеранів мають право на безкоштовне навчання, проживання у гуртожитках та соціальну стипендію [59].

Розглянувши складові допомоги ветеранам війни та членам їх сімей, стає очевидним, що вказані програми спрямовані на всебічну підтримку та полегшення процесу адаптації до мирного життя. Взаємодія різних аспектів - медичної, житлової, освітньої, транспортної та фінансової допомоги - забезпечує ветеранам і їх родинам належний рівень соціального захисту та сприяє їхньому добробуту в довгостроковій перспективі.

Однак повернення ветеранів до повноцінної зайнятості залишається одним з основних завдань у ветеранській політиці та ключовим чинником забезпечення гідного рівня та якості життя ветеранів. Ветеранська політика має передбачати формування сприятливого середовища для працевлаштування ветеранів, запровадження прозорих та дієвих механізмів інформаційної та фінансової підтримки для започаткування нового ветеранського бізнесу й розвитку вже наявного. Досвід забезпечення зайнятості демобілізованих військовослужбовців у воєнний період дає змогу виокремити ключові проблеми, які потребуватимуть вирішення в рамках ветеранської політики.

За офіційною статистикою, станом на 1 лютого 2025 р. в Державному центрі зайнятості було зареєстровано 122,9 тис. осіб, з яких зі статусом УБД – 3,1 тис. (рис. 2.3). Протягом майже двох років чисельність безробітних УБД збільшилась на 2,5 тис[60]. Проте, офіційна статистика безробіття традиційно є мало інформативною.

Рис. 2.3. Офіційно зареєстровані безробітні, які мають статус учасника бойових дій [60].

Згідно вже згаданого опитування, серед тих, хто прагнув працевлаштуватись, 31,7 % однозначно стикалися з перешкодами при працевлаштуванні після військової служби, 26,7 % – вважали, що скоріше стикалися з цими перешкодами, і лише 13,3 % повідомили про відсутність таких перешкод. Респонденти назвали найпоширеніші перешкоди, що виникали під час рекрутингу після військової служби: проблеми з фізичним здоров'ям (28,3 %); власний психоемоційний стан (25,8 %); втрата навичок за час служби (17,5 %); висока конкуренція (15 %) [44].

Масове повернення демобілізованих військовослужбовців після завершення війни буде значним випробуванням для українського ринку праці. Згідно зі статтею 119 Кодексу законів про працю за працівниками, призваними на службу за призовом під час мобілізації, зберігаються місце роботи і посада, незалежно від форми власності підприємства. Попри це, можна прогнозувати, що значна частина ветеранів не повернеться на свої довоєнні робочі місця з різних причин, а саме через:

- втрату робочого місця (закриття / руйнування / релокацію підприємства або значне скорочення зайнятості);

– спротив роботодавця (за порушення гарантій працівника, призваного на військову службу, роботодавець нестиме адміністративну відповідальність, проте розмір штрафу становить лише від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян – від 850 до 1700 грн);

- зміну місця проживання (переїзд родини тощо);
- втрату / зниження працездатності;
- декваліфікацію;
- набуття нових кваліфікацій;
- втрату мотивації до цієї роботи;
- втрату мотивації до праці тощо.

Вищезазначене підтверджується соціологічними даними. Попри те, що 41,8 % опитаних повідомили, що під час мобілізації зберегли робочі місця, лише третина респондентів планує повернутися до попередніх місць роботи, тоді як 38,3 % не планують цього робити через незадоволення умовами праці або бажання відкрити власну справу чи продовжити роботу в оборонній сфері. При цьому 25,7 % респондентів вказали, що через різні причини за ними не збережені робочі місця, а 15,7 % повідомили про звільнення перед мобілізацією [1; 44].

Проте ставлення роботодавців до ситуації оптимістичніше. Соціологічні дослідження свідчать: усвідомлюючи певні ризики, пов'язані з працевлаштуванням ветеранів війни, роботодавці в основному позитивно оцінюють працівників-ветеранів. Опитування засвідчили, що роботодавці у сферах автобізнесу, будівництва, інженерії зацікавлені в працевлаштуванні ветеранів, оскільки під час бойових дій вони отримують хороший практичний досвід. Керівники компаній, де вже працюють ветерани, характеризують їх як відповідальних людей із загостреним почуттям справедливості, яким властиві виражена громадянська позиція, дисциплінованість [61].

Проте, проблема стосується не лише робітничих спеціальностей, а й кваліфікацій, набутих у закладах вищої військової освіти. За значної потреби в оновленні кадрів сектору безпеки та оборони варто очікувати зростання чисельності випускників закладів вищої освіти (ЗВО) військового профілю. У

середньо- та довгостроковій перспективі вони можуть зіткнутися з підвищеним ризиком безробіття через відсутність у них підтвердженої цивільної спеціальності. Адаптація та реінтеграція ветеранів у професійне життя вимагають організації та запровадження дієвих механізмів їх професійного розвитку, що зумовлює насамперед необхідність оптимізації вже наявних, а одночасно й розроблення нових програм з навчання та перекваліфікації. З метою наближення програм до реальних потреб та індивідуальних можливостей ветеранів конче важливо врахувати їхнє бачення проблем, що постають. Самі УБД вважають, що основними під час навчання / перекваліфікації є гідна оплата праці чи стипендія; гарантоване працевлаштування; розширення сфер навчання та перекваліфікації; наявність центрів з надання навчальних послуг у регіонах постійного проживання; організація навчання на базі виробництв; нетривалість термінів навчання та перекваліфікації [1; 44].

Значною проблемою ринку праці є низький рівень працевлаштування осіб з інвалідністю. За оцінками Конфедерації роботодавців України, у 2023 р. з 2,1 млн осіб з інвалідністю працездатного віку були працевлаштовані лише від 22 до 40 % [62], (частка варіюється залежно від галузі). Недостатня спроможність ринку праці забезпечити зайнятість таких громадян після реабілітації призведе до ризику втрати ними власних джерел доходів, матиме негативний вплив на фінансову самостійність їхніх сімей. Відбуватимуться втрата професійних навичок, трудової мотивації, прагнення до професійного розвитку. Разом із цим, буде втрачено можливість послабити дефіцит потрібних фахівців на ринку праці[63].

За сприяння Українського ветеранського фонду діє низка програм підтримки ветеранів (наприклад, «Варто почати власну справу», яка 2024 р. отримала рекордні 219 заявок на різноманітні проекти). Також діє програма мікрофінансування, що відшкодовує 20 тис. грн на товари та обладнання. Крім того, ветерани та їхні сім'ї мають доступ до низки інших програм та грантів від уряду й міністерств (грант для ветеранів та їхніх сімей «Є-РОБОТА» [64]).

Висновки до розділу 2.

1. Вивчено досвід подолання проблем повернення до мирного життя, що сформував розуміння основних потреб ветеранів, зокрема тих, що стосуються: медичної допомоги (потреби у доступі до якісної медичної допомоги, особливо спеціалізованої); фізичної та психологічної реабілітації (потреби комплексної реабілітації та програм безбар'єрності); адаптації на ринку праці (потреби у реалізації трудового потенціалу та отримання засобів до існування); соціальної підтримки (потреби в допомозі, що сприятиме поверненню ветеранів до активного соціального та економічного життя); урахування гендерних аспектів (особливі потреби ветеранок: репродуктивне здоров'я, подолання соціальної стигматизації та наслідків зміни гендерних ролей у сім'ї); самореалізації (потреби особистісного розвитку через підприємництво та громадську активність).

2. Важливим аспектом залишається готовність частини суспільства, яка не має військового досвіду, прийняти ветеранів. Потенціал конфліктності між військовими та цивільними після закінчення війни є природним через різний життєвий досвід кожної окремої людини. Проте реалізація цього потенціалу напряду буде залежати від ефективності кроків щодо реінтеграції суспільства із значною часткою ветеранів, побудови відповідних інтегруючих наративів, консолідованості та скоординованості дій усіх суб'єктів політики.

3. Суспільство має бути активним учасником державної політики щодо ветеранів. Зростає потреба не обмежувати відповідну державну політику лише соціальною підтримкою ветеранів та їхніх родин, а розроблювати й утілювати в життя заходи, які сприяють взаєморозумінню між «військовими» та «цивільними» громадянами. До того ж, важливо пам'ятати, що ветерани є членами суспільства, яке пережило значні трансформації, спричинені війною.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ВETERANІВ ВІЙНИ

3.1. Стратегія ветеранів як напрям удосконалення української державної політики щодо ветеранів війни

Сучасна українська державна політика щодо ветеранів війни та їхніх сімей визначена Стратегією ветеранської політики на період до 2030 року та затвердженим операційним планом заходів з її реалізації у 2024–2027 роках (Стратегія ветеранів) та Стратегією формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердженим операційним планом заходів з її реалізації у 2025–2027 роках (Стратегія повернення), ухваленими у 2024 р. (рис. 3.1) [1; 64; 65].

Обидві стратегії наголошують на забезпеченні ветеранів та їхніх сімей необхідними соціальними послугами, зокрема медичними, реабілітаційними та психологічними. В обох документах велика увага приділяється економічній незалежності ветеранів, зокрема питанням, що стосуються сприяння зайнятості, розвитку ветеранського підприємництва, забезпечення можливостей для навчання та перекваліфікації, підтримки професійного розвитку, доступу до формальної та неформальної освіти.

Попри те, що обидва документи стосуються реінтеграції ветеранів, сфери їх реалізації різняться. Зокрема, Стратегія повернення зосереджена на створенні інституційних, соціально-економічних та політичних умов для функціонування системи реабілітації, соціально-економічної та політичної реінтеграції ветеранів з урахуванням їх групових та індивідуальних потреб з метою забезпечення загальноприйнятих норм цивільного життя. Стратегія ветеранів зосереджена на збереженні та відновленні людського капіталу ветеранів і членів їхніх сімей та фокусується на відновленні добробуту та здоров'я ветеранів, підтримці членів

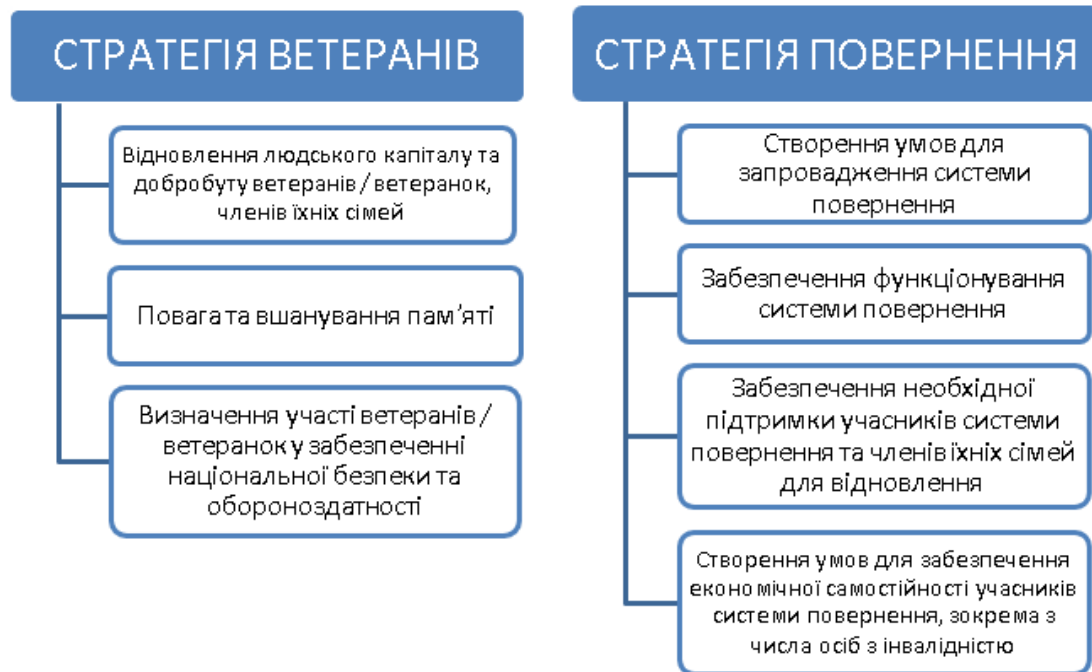

Рис. 3.1. Стратегії формування та реалізації державної політики щодо ветеранів війни в Україні [1].

їхніх сімей та формуванні позитивного образу ветеранів у суспільстві, а також на сприянні зміцненню обороноздатності держави шляхом підвищення престижності військової служби. Тож Стратегія ветеранів мала б розглядатися як більш довготривалий та комплексний інструмент ветеранської політики держави, хоча розрахунковий термін її дії (2030) менший, ніж Стратегії повернення (2033).

Разом із тим, обидві стратегії не враховують повною мірою усього комплексу проблем, які виокремлюють і ветерани, і дослідники питань реінтеграції ветеранів до цивільного життя. Насамперед йдеться про:

- важливість урахування та подолання моральних травм ветеранів, особливо тих, хто повертається із зони бойових дій, не лише в розрізі безпосередньо психологічної підтримки, а й задля активного повернення до діяльного суспільного життя та збереження суспільної згуртованості на засадах запровадження політики Героїв. Обидві стратегії сконцентровані лише на наданні загальної психологічної підтримки;
- гендерні питання, оскільки Стратегія повернення частково торкається

гендерних аспектів реінтеграції у частині врахування потреб різних категорій учасників (включно з ветеранками) при створенні сприятливих умов для отримання освіти та розвитку професійної кар'єри учасників системи повернення, а також для започаткування та розвитку ветеранського підприємництва. Проте стратегіям бракує уваги до аспектів подолання гендерної дискримінації, визнання внеску ветеранок у бойові досягнення, доступу до спеціалізованого медичного обслуговування та специфічної психологічної підтримки;

- посилення довіри до влади та подолання інституційних бар'єрів, що призводять до зниження мотивації ветеранів звертатись по допомогу до державних інституцій, бюрократичних перешкод, гарантування ефективності державних програм підтримки. Стратегії лише передбачають певне спрощення процедур і поліпшення доступу до послуг;

- ризики посилення суспільної конфліктності та поширення асоціальних явищ (зростання рівня насильства, зловживання алкоголем та наркотиками, ризики вчинення суїциду) унаслідок недосконалості системи повернення до цивільного життя [64; 65].

В аспекті, який досліджується, важливим кроком варто вважати ухвалений 11 березня 2025 р. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері» (реєстр. № 11007) [66]. У Законі визначено удосконалений підхід щодо внутрішньої політики у ветеранській сфері, про що йдеться в окремій статті, яка визначає засади внутрішньої політики у ветеранській сфері та містить положення щодо:

- впорядкування державної ветеранської політики шляхом визнання видатної ролі ветеранів у збереженні української державності, використання їх потенціалу, з урахуванням набутого військового досвіду, в економічній і соціальній сферах розвитку держави як елемента стратегії розвитку людського капіталу;

- недопущення дискримінації за будь-якою ознакою та подолання

стереотипних уявлень щодо незворотних змін у поведінці ветеранів війни внаслідок участі в бойових діях;

- створення ефективної системи визначення індивідуальних потреб ветеранів війни та надання підтримки протягом їхнього життя після завершення військової служби;

- створення та забезпечення належних умов для реалізації права на охорону здоров'я, освітніх, трудових, економічних, культурних, спортивних, соціальних прав ветеранів війни, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць;

- створення умов для надання ефективних і доступних медичних послуг та медичного обслуговування, реабілітації, абілітації, надання психологічної допомоги, з урахуванням індивідуальних потреб, ветеранам війни, членам їхніх сімей, членам сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України;

- здійснення профілактики та лікування посттравматичного стресового розладу, суїцидальної поведінки, алкогольної, наркотичної чи ігрової залежності серед ветеранів війни;

- створення та забезпечення функціонування ефективної системи повернення з військової служби до цивільного життя;

- створення умов для формування програм щодо інтеграції ветеранів війни в територіальні громади;

- сприяння ветеранам війни у здобутті економічної самостійності, залучення їх до ветеранського підприємництва, освітніх програм, зайнятості та працевлаштування;

- сприяння ветеранам війни в реалізації їхніх творчих можливостей та ініціатив, залучення їх до активної участі в соціальному, економічному та гуманітарному розвитку держави;

- підтримка фізичної культури і спорту ветеранів війни;

- осучаснення системи соціального захисту ветеранів війни, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України;

- сприяння в реалізації програм наглядової пробації для ветеранів війни;

- виявлення поваги, вшанування пам'яті загиблих (померлих) ветеранів війни;
- формування суспільної культури вшанування пам'яті загиблих, поваги та вдячності за подвиг ветеранам війни;
- сприяння створенню матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, яка пов'язана з українськими воєнними перемогами, українською військовою доблестю, Революцією Гідності, та поширення інформації про об'єкти такої спадщини як в Україні, так і поза її межами;
- сприяння залученню ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України до національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання, громадянської освіти;
- забезпечення функціонування єдиної державної інформаційно-комунікаційної системи, призначеної для збирання, реєстрації, накопичення та зберігання інформації про ветеранів війни, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України;
- фінансове забезпечення заходів та програм, спрямованих на підтримку і розвиток ветеранської політики.

Наведений перелік передбачає значне розширення сфери реалізації ветеранської політики в Україні, а тому актуалізується проблема розроблення відповідної політики, необхідних для її втілення інструментів та механізмів.

Виходячи із засад ветеранської політики, визначених в ухваленій розпорядженням уряду України від 29 листопада 2024 р. Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року [65], дієвість ветеранської політики залежатиме від повноти й вичерпності визначених цією Стратегією цілей та завдань, а також від ефективності інституційного інструментарію її реалізації, який передбачає організацію діяльності профільного міністерства та інших органів державного управління та загалом кола стейкхолдерів ветеранської політики в державі. Уже зараз можна констатувати, що набір завдань, передбачених Стратегією, суттєво вужчий за передбачені в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», зміни до якого були ухвалені вже після того, як обидві стратегії

набули чинності [66].

Зважаючи на викладене, доходимо висновку, що пріоритетами ветеранської політики має бути визнано збереження та зміцнення людського капіталу країни в умовах війни та у повоєнний період на засадах консолідованих дій суспільства для реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя: сприяння їх фізичній реабілітації, професійній, соціальній, особистій самореалізації (рис. 3.2.) [1].

Рис. 3.2. Напрями реалізації Стратегії ветеранської політики на період до 2030 р.

Основою ветеранської політики визначено основні принципи політики: кроссекторальність, об'єктивність та обґрунтованість, людиноцентричність, превентивність, довготривалість, реалістичність, повага. На нашу думку, перелік цих принципів варто доповнити принципами, спрямованими на посилення соціального захисту ветеранів, рівності, доступності та безбар'єрності, серед них:

- соціальної справедливості – створення ветеранам, членам їхніх сімей

або членам сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць умов, які би надавали змогу створювати рівні можливості у забезпеченні належної якості життя, принаймні не нижчої порівняно із особами, які не були учасниками бойових дій. При цьому важливим залишається недопущення потрапляння дієдатних ветеранів у «пастку» соціального споживацтва, з відповідною втратою для країни їх людського та соціального потенціалу;

- поваги та відповідальності – шанобливе ставлення до ветеранів війни, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць з боку держави та суспільства, визнання внеску кожного та відповідальне ставлення до виконання своїх зобов'язань перед ними, інтегрованість ветеранської політики та політики пам'яті («Політики Героїв»);

- доступності та безбар'єрності – забезпечення безперешкодного доступу ветеранів війни, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць до інформації про послуги та види підтримки, на які вони мають право, можливі шляхи побудови життя після демобілізації, до будь-якої послуги чи виду підтримки, передбаченої чинним законодавством, та всіх сфер життєдіяльності;

- рівності – відсутність будь-яких обмежень прав в отриманні допомоги та підтримки ветеранів війни, членів сімей ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць незалежно від статі, соціального статусу та місця проживання, віросповідання, етнічної приналежності тощо;

- міжвідомчої та міжсекторальної взаємодії – залучення органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань, спілок та організацій, будь-яких інших зацікавлених сторін до участі у формуванні та реалізації ветеранської політики, провідну координуючу роль у такій взаємодії має здійснювати центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну ветеранську політику;

- належного вшанування пам'яті загиблих (померлих) захисників і захисниць – реалізації відповідної політики пам'яті, а також надання підтримки членам сімей загиблих – пожиттєвої для подружжя та щонайменше до

досягнення повноліття – для дітей загиблого.

3.2. Пріоритети удосконалення ветеранської політики соціального захисту

Сучасна система соціального захисту ветеранів російсько-української війни є одним із ключових напрямів державної політики України. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році кількість осіб, які отримали статус учасника бойових дій, інваліда війни або члена сім'ї загиблого (зниклого безвісти), значно зросла. Це зумовило необхідність оновлення механізмів соціальної підтримки та створення цілісної державної системи ветеранської політики. Вищезазначене вимагає поглиблення та уточнення кола завдань ветеранської політики, що дозволить виробити відповідні механізми їх реалізації. Ці уточнення будуть важливими для інтеграції ветеранської політики до відповідних нормативно-правових актів, державних програм і стратегій загальнонаціонального, секторального, регіонального та місцевого рівнів, вони також мають бути інтегровані в діяльність організацій громадянського суспільства в усіх дотичних до цілей ветеранської політики сферах. Тобто необхідність інтенсивного впровадження ветеранської політики має стати потужним прискорювачем реформування низки важливих сфер в Україні.

У рамках цього пріоритетами удосконалення ветеранської політики соціального захисту варто виокремити зазначені нижче ключові напрями.

Доступна медична допомога. Оновлена система громадського здоров'я повинна орієнтуватися на забезпечення пріоритетності специфічного лікування для ветеранів, розроблення спеціальних пакетів послуг від НСЗУ та розширення пропозиції медичних послуг на рівні громади, особливо первинної медичної допомоги.

Використання новітніх засобів діагностики, зокрема телемедицини, може пом'якшити проблему браку спеціалізованих медичних кадрів, особливо у зруйнованих та прикордонних регіонах. Важливо на основі наукових розробок, урахування зарубіжного досвіду та моніторингу вітчизняної практики виявити характерні ризики для здоров'я ветеранів, розробити стратегії для раннього

виявлення, точного діагностування та якісного лікування захворювань ветеранів.

Необхідне навчання медичних працівників спеціальних методик роботи з поствоєнними травмами та захворюваннями, включаючи поєднання соматичних та психосоматичних етіологій, при цьому оптимальним було б уведення на рівні первинної медицини спеціальної посади лікаря, який виконуватиме функції сімейного лікаря для контингенту ветеранів.

Відповідно до потреб відновлення та підтримки здоров'я ветеранів має бути передбачено залучення широкого кола як медичних, так і немедичних надавачів послуг, ефективні методики ведення пацієнтів та їх перенаправлення між центрами послуг на рівнях первинної ланки і спеціалізованої допомоги.

Розширення послуг реабілітації та послуг охорони здоров'я вимагатиме внесення змін до нормативної бази, що регулює діяльність працівників первинної медичної допомоги, а також психологів, фахівців у сфері реабілітації, середнього та молодшого медичного персоналу та соціальних працівників, адаптації й розвитку спеціальних підрозділів для надання відповідних послуг у багатопрофільних закладах.

Окремим критично важливим напрямом має стати налагодження якісної індустрії протезування, з виробництвом в Україні необхідних пристроїв та комплектуючих.

Попри визначальну роль національної системи охорони здоров'я у забезпеченні потреб ветеранів має бути створено дієвий та ефективний механізм направлення ветеранів для лікування та фізичну реабілітацію у закордонних медичних закладах (угоди з клініками, держбюджетне фінансування, показання для направлення, взаємодія з українськими закладами СОЗ тощо).

Фізична та психологічна реабілітація. Реабілітація є одним із ключових елементів у поверненні ветеранів до цивільного життя та має розглядатися як невід'ємне завершення процесу відновлення здоров'я ветеранів, у т. ч. спроможність до трудової та соціальної активності. Сфера реабілітації, яка виходить за рамки надання суто медичних послуг, відкриває широке поле для взаємодії закладів СОЗ з приватним бізнесом у рекреаційній сфері, соціальними

підприємствами, громадськими об'єднаннями та волонтерськими організаціями. Суттєвою може бути участь родини ветерана.

Водночас за безпосередньої участі СОЗ має бути забезпечено адекватність, послідовність та ефективність відновлення пацієнта, реабілітація будь-якого формату має бути складником цілісного алгоритму ведення пацієнтів у рамках СОЗ. У цьому зв'язку постає необхідність налагодження ефективних механізмів взаємодії регіональних департаментів (управлінь) охорони здоров'я обласних військових адміністрацій (ОВА) (обласних державних адміністрацій (ОДА)) та центрів контролю та профілактики хвороб щодо фізичного та психосоціального компонентів реабілітації ветеранів війни.

Взаємна інтеграція військової та цивільної ланок медицини. Інтеграція військової та цивільної ланок медичної системи не лише дасть змогу досягти їх взаємодоповнення у наданні медичних послуг, а й забезпечить інформаційну взаємодію та реалізацію концепції наступництва надання медико-реабілітаційних та соціальних послуг для ветеранів. Така інтеграція уможливить відслідковувати процес відновлення здоров'я ветерана, ефективно розраховувати та розподіляти ресурси системи охорони здоров'я.

Має відбутися зміцнення спроможності цивільних закладів СОЗ працювати з незвичними для цивільної медицини воєнними травмами, водночас – забезпечення безперервного продовження лікування бойових травм, розпочатого у військових госпіталях, у цивільних закладах СОЗ.

Повернення на ринок праці. Політика реадaptaції ветеранів на ринку праці має вирішувати двоєдине завдання: долати ймовірні бар'єри для повернення ветеранів до цивільної праці та водночас адаптувати їх до нових потреб цього ринку. Для цього необхідна реформа підходів у системі зайнятості з акцентом на перенавчання, перекваліфікацію та розвиток професійних навичок відповідно до потреб локальних ринків праці.

Для коректного прогнозування останніх потрібно здійснити перегляд усієї бази знань про попит та пропозицію робочих місць, що радикально змінилися під впливом чинників війни. У зв'язку з тим, що таку оцінку має бути зроблено у

вельми стислі терміни, а структура попиту та пропозиції залишатиметься гнучкою ще протягом тривалого часу, необхідні сучасні інструменти вивчення ринку праці, використання «великих даних», розширення кола учасників процесу, координація дій державної та приватних служб зайнятості, роботодавців, навчальних і тренінгових установ тощо.

Важливим напрямом є стимулювання роботодавців до працевлаштування ветеранів через податкові та інші механізми підтримки. Суттєвим викликом і для держави, і для роботодавців буде необхідність створення значного числа робочих місць для осіб з інвалідністю. Наявність у штаті ветерана з інвалідністю має бути підставою для надання роботодавцю спеціальної субсидії для облаштування робочого місця та безбар'єрного простору. Розширення нормативної бази гнучкої та дистанційної зайнятості може суттєво спростити працевлаштування ветеранів із особливими потребами.

Значним є простір для дій у сфері працевлаштування ветеранів для соціального підприємництва, що має стати додатковим аргументом щодо унормування цього виду діяльності в Україні.

Встановлення диференційованої підтримки ветеранів. Насамперед має йтися про відновлення спроможності ветерана досягти гідного рівня життя шляхом реалізації своїх трудових, професійних, інтелектуальних, творчих та інших здатностей. Це визначатиме зміст інструментарію підтримки, яка надаватиметься на тимчасовій основі протягом перехідного періоду відновлення соціального статусу ветерана (наприклад, лікування травм, пошук роботи, психологічна допомога). Такий інструментарій має забезпечити недопущення потрапляння працездатного ветерана у «пастку» соціального утримання – що є важливим складником відповідальності суспільства перед захисниками і захисницями. Інструментарій пожиттєвої підтримки повинен використовуватися для компенсації втрат непоправного характеру. Насамперед він має стосуватися нормалізації умов життя людей з інвалідністю внаслідок війни – забезпечення необхідного тривалого лікування, протезування, задоволення специфічних потреб для життєдіяльності. Щодо всіх категорій ветеранів має бути забезпечено

постійний ризик-орієнтований моніторинг стану здоров'я та можливості для рекреації.

Забезпечення безбар'єрності. Ветеранська політика повинна враховувати засади, принципи та цінності, визначені у Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Для ветеранів з інвалідністю мають бути створені рівні можливості для доступу до всіх необхідних послуг й усіх сфер життя суспільства. Це зумовлює важливість спільних дій широкого кола стейкхолдерів щодо вирівнювання можливостей активного життя для ветеранів з різними особливими потребами.

Це, крім того, потребуватиме прискореного переобладнання громадських просторів (тут значною є роль громад), налагодження вітчизняної індустрії товарів (засоби пересування, предмети побуту, допоміжні засоби тощо) та послуг для людей з інвалідністю.

Безперешкодність і повнота надання послуг та пільг. Має бути досягнуто безумовного, швидкого та в повному обсязі виконання зобов'язань держави перед ветеранами щодо здійснення всіх необхідних виплат (включно й виплат сім'ям загиблих захисників і захисниць), надання необхідних статусів, які інтегрують ветеранів до заходів ветеранської політики, призначення визначених пільг і допомог. Усім ветеранам має бути гарантовано рівні та належні умови для фізичної і психологічної реабілітації, відновлення професійних навичок та облаштування гідного життя.

Інститут фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб варто розглядати лише як тимчасовий засіб у період до налагодження системи надання адміністративних та інших послуг ветеранам. Натомість вирішення вищезгаданих питань у період масової демобілізації військовослужбовців можливе лише за максимального спрощення процедур, наскрізної цифровізації системи послуг для ветеранів, широкого задіяння органів місцевого самоврядування, мережі центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів), додаткових мобільних офісів та сервісних груп тощо.

Крім фізичної доступності, важливо забезпечити інформаційну

доступність послуг, а також подолати соціальні бар'єри, які заважають повноцінній інтеграції ветеранів у суспільство. Для досягнення таких цілей необхідно розвивати мережу інклюзивних сервісів, сприяти подоланню цифрового розриву, проводити інформаційні кампанії та залучати до співпраці громадські організації та бізнес.

Інклюзивність підтримки ветеранів. Диференційованість політики підтримки ветеранів жодним чином не повинна призводити до відокремленості ветеранських спільнот. Побудова інструментів підтримки має орієнтуватись на реінтеграцію ветеранів до повсякденного суспільного та економічного життя та подолання ймовірних бар'єрів для цієї реінтеграції. На це мають бути орієнтовані й спеціалізовані інституційні інструменти, на зразок ветеранських просторів, більшість з яких повинна мати тимчасовий та інтегруючий, а не стаціонарно відособлений характер.

Важливо сприяти утворенню громадських об'єднань ветеранів, які можуть мати абсолютно різну спрямованість, але водночас сприятимуть конструктивній консолідації їхніх членів для захисту своїх інтересів чи інтересів ветеранської спільноти загалом. Має бути забезпечено долучення таких об'єднань до систем дорадчої демократії та прийняття рішень – провідна роль тут припадає на органи місцевого самоврядування.

Політика пам'яті. Осмислення досвіду війни та героїзму захисників і захисниць є важливим аспектом «Політики Героїв». Проекти, що підтримують цей аспект, можуть бути реалізовані у спосіб надання грантів та стипендій вітчизняними державними установами (зокрема, Українським культурним фондом), органами самоврядування, громадськими та приватними фондами, а також іноземними / міжнародними грантодавцями. Результативність цієї роботи буде вищою за умови налагодження співпраці між ветеранами, мистецькими та експертними спільнотами, меценатами, органами самоврядування та державної влади.

Проекти з меморіалізації пам'яті загиблих та героїзму всіх захисників і захисниць потребують урахування думок усіх зацікавлених сторін, зокрема

громадянського суспільства та ветеранів, посилення публічної комунікації, що є завданням для влади всіх рівнів, особливо місцевої. Повага до місцевих традицій меморіалізації формуватиме локальні інваріанти загальнонаціонального церемоніалу, додаючи йому щирості та емоційності.

Оптимальний розподіл наявних обмежених ресурсів для реалізації масштабних завдань ветеранської політики потребуватиме консолідації дій стейкхолдерів через їх інституціалізовану взаємодію.

Для загальної координації ветеранської політики доцільно утворити Координаційну раду з питань ветеранів під керівництвом віце-прем'єрміністра України. До цієї Ради мають бути залучені як керівні особи органів виконавчої влади, так і представники ветеранських громадських об'єднань, експертної спільноти. Це дозволить забезпечити координацію в рамках завдань ветеранської політики всіх профільних видів політики, а саме: соціальної політики та політики соціального захисту, політики у сферах охорони здоров'я, освіти, ринку праці, юстиції, цифровізації, регіонального та місцевого розвитку та ін. Відповідні завдання має бути інтегровано до секторальних стратегій, регіональних та місцевих стратегій розвитку.

Задля гарантування чітких правових засад забезпечення інтересів та потреб ветеранів доцільно якомога швидше завершити створення інституту військового омбудсмена як експертного органу з відповідними штатом та фінансуванням, який має повноваження з розслідування звернень та скарг від представників Збройних Сил або громадян, які мають безпосереднє відношення до них, зокрема ветеранів, з питань, що стосуються забезпечення прав зазначених категорій громадян. Відповідно, є необхідність розробити та прийняти рамковий Закон. Цей інститут має стати своєрідною «системою раннього попередження» проблем, пов'язаних з незадовільною реалізацією зобов'язань держави у рамках ветеранської політики.

Разом з реалізацією поточних завдань мережа громадських організацій може здійснювати громадський контроль ефективності та послідовності втілення державної ветеранської політики.

Територіальні громади, на які покладено значну частину відповідальності за втілення ветеранської політики, повинні бути забезпечені методиками оптимальної реалізації заходів цієї політики та їх інтеграції до стратегії місцевого розвитку. Делеговані повноваження щодо використання загальнонаціональної ветеранської політики (надання пільг, соціальної допомоги, спеціальних медичних послуг тощо) мають бути забезпечені спеціальною «ветеранською» субвенцією з державного бюджету (яка може бути розширена із субвенції на функціонування фахівців із супроводу ветеранів).

Місцева влада зі свого боку, реалізуючи свої повноваження для задоволення потреб ветеранів, має всебічно дотримувалась підходів належного врядування, зокрема щодо прозорості бюджетного планування, ефективного використання коштів і відкритості до громадського діалогу, із залученням ветеранів, бізнесу й громадських організацій до прийняття рішень. Громадам необхідно скоординувати всі ініціативи, щоб вони взаємодіяли між собою, створити простори для роботи з ветеранами, а також передбачити заходи щодо підготовки громади до повернення захисників. Таким чином, ветеранська політика стане не лише системою підтримки, а й інструментом побудови соціальної згуртованості та розвитку громад.

Висновки до розділу 3.

1. Враховано основи ветеранської політики, визначені в ухваленій розпорядженням уряду України Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року, що забезпечує дієвість ветеранської політики і залежатиме від повноти й вичерпності визначених цією Стратегією цілей та завдань, а також від ефективності інституційного інструментарію її реалізації.

2. Встановлено, що основою ветеранської політики визначено основні принципи політики: кроссекторальність, об'єктивність та обґрунтованість, людиноцентричність, превентивність, довготривалість, реалістичність, повага. На нашу думку, перелік цих принципів варто доповнити принципами, спрямованими на посилення соціального захисту ветеранів, рівності, доступності та безбар'єрності.

3. Сучасна система соціального захисту ветеранів російсько-української війни є одним із ключових напрямів державної політики України. Це зумовило необхідність оновлення механізмів соціальної підтримки та створення цілісної державної системи ветеранської політики. Тому виявлено і поглиблено коло завдань ветеранської політики, що дозволить виробити відповідні механізми їх реалізації. Ці уточнення будуть важливими для інтеграції ветеранської політики до відповідних нормативно-правових актів, державних програм і стратегій загальнонаціонального, секторального, регіонального та місцевого рівнів, вони також мають бути інтегровані в діяльність організацій громадянського суспільства в усіх дотичних до цілей ветеранської політики сферах.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

В магістерському дослідженні запропоновано вирішення наукової проблеми, яка полягає у теоретичному аналізі формування політики соціального захисту ветеранів війни в Україні та розробленні рекомендацій щодо удосконалення її реалізації. Одержані в процесі дослідження результати дають підстави зробити наступні висновки

1. Виявлено теоретичні та методичні засади формування політики соціального захисту ветеранів війни в Україні. Державну політику соціального захисту ветеранів війни визначено як систему організаційно-правових, економічних і соціальних заходів, спрямованих на забезпечення гідних умов життя, охорони здоров'я, працевлаштування, освіти та інтеграції у суспільне життя осіб, які брали участь у захисті держави, а основою цієї політики є принципи законності, адресності, гуманізму, рівності прав та соціальної справедливості.

2. З'ясовано складові нормативно-правового забезпечення формування соціального захисту ветеранів війни в Україні. Акцентовано увагу на чинну нормативно-правову базу України, яка забезпечує регулювання цього питання. Законодавство у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей включає комплекс актів, що визначають як права ветеранів, так і зобов'язання держави щодо їхнього забезпечення. Основним законодавчим документом є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 28 червня 2024 року, № 3783-ІХ, який встановлює широкий спектр правових гарантій для ветеранів війни, включаючи матеріальну допомогу, медичне обслуговування та заходи щодо їх соціальної інтеграції.

3. Досліджено практичні аспекти реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни. Здійснено аналіз поточного стану ветеранської політики, яка орієнтована на виплати та соціальну допомогу, а не на мотивацію ветеранів до активної участі в суспільному житті. Акцентується на важливості інтеграції ветеранів у суспільство, їх економічній активності та необхідності забезпечення гідного рівня добробуту.

4 Виявлено проблеми соціально-економічного характеру та адаптації системи соціальної підтримки ветеранів. Проаналізовано різні аспекти соціальної адаптації ветеранів, зокрема медичної та психологічної, встановлено необхідність забезпечення інтеграції військової та цивільної медичних систем, доступу ветеранів до спеціалізованої психологічної допомоги для подолання ПТСР. Соціально-економічні аспекти адаптації охоплюють працевлаштування, перекваліфікацію, підтримку підприємництва.

5. З'ясовано практичні складові надання соціальних послуг та підтримки для ветеранів та звільнених із військової служби та проведено аналіз ефективності реалізації політики соціального захисту ветеранів. Матеріальна підтримка є ключовим інструментом соціального захисту. Держава забезпечує регулярні грошові виплати ветеранам війни та членам їх сімей. У 2023 році виплати для учасників бойових дій у зоні активних бойових дій становили 100 тисяч гривень на місяць. Крім того, члени сімей загиблих ветеранів отримують одноразову компенсацію в розмірі 15 мільйонів гривень. Програми матеріальної підтримки значно полегшують фінансове навантаження на сім'ї ветеранів, але часто стикаються з проблемою затримок виплат. Для підвищення ефективності доцільним буде автоматизувати процеси та інтегрувати їх із єдиною інформаційною системою обліку. Також передбачені пільги на комунальні послуги та податки, що значно полегшує фінансове навантаження на родини.

6. Виявлено напрями удосконалення формування та реалізації державної політики соціального захисту українських ветеранів війни; Запропоновано способи оптимізації ветеранської політики, які можуть сприяти професійній та соціальній самореалізації ветеранів, забезпеченню їхньої інклюзії в суспільстві та підтримці членів їхніх родин. Зазначається, що такі заходи повинні бути інтегровані на всіх рівнях державної політики та сприяти вирішенню не лише соціально-економічних питань, а й тих, що стосуються розвитку людського капіталу, формування політики пам'яті та виховання поваги до ветеранів. Особлива увага приділена важливості побудови взаєморозуміння між військовими та цивільними громадянами через державну політику діалогу та

пам'яті.

7. Важливою умовою ефективності політики є розвиток партнерства між державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними інституціями, що дозволяє розширити можливості підтримки та забезпечити адресність допомоги ветеранам. Також перспективним напрямом є створення цілісної системи реінтеграції ветеранів у суспільне життя, яка передбачає розвиток ветеранського підприємництва, психологічної підтримки, доступу до освіти та участі у прийнятті управлінських рішень. Лише комплексний підхід і довгострокове стратегічне планування забезпечать гідний рівень життя ветеранів та сприятимуть консолідації українського суспільства в умовах післявоєнного відновлення держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна політика щодо ветеранів війни : аналіт. доп. / [Власенко Р. В., Гуцук І. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2025. 118 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.04>
2. Державне управління у сфері соціального захисту населення: навч. посіб. / за ред. В. Л. Ребкала. Київ: КНЕУ, 2019. 312 с.
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3551-12> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Офіційний веб-сайт: Юридична Сотня. Біла книга: Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців (2022). URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/2022-Bila-kniga.pdf>
5. Потреби ветеранів 2023. Фонд ветеранів. 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023/>(дата звернення: 12.10.2025).
6. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби (2023). Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/soczialni-poslugydlya-veteraniv-ta-veteranok-u-gromadah-vyklyky-ta-potreby/>
7. Національний інституту стратегічних досліджень Працевлаштування ветеранів: проблеми та перспективи : аналітична записка (2023). 36 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ke_pratsevlashtuvannya-veteraniv_18122023_0.pdf
8. Гетьман Є. А., Шевердіна В. І. (2024). Формування системи соціального захисту ветеранів війни: досвід Сполучених Штатів Америки та Великобританії. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 31, № 2. С. 207-217. DOI: 10.31359/1993-0909-2024-31-2-207.
9. Шевердіна В. І. (2024). До питання правової основи соціального забезпечення учасників бойових дій та ветеранів війни. *Право та інновації*. № 1 (45). DOI: 10.37772/2518-1718-2024-1(45)-10.
10. Мельничук Л., Шевченко Р. Державна політика у сфері соціального

захисту ветеранів війни: контур проблем. *Публічне управління та адміністрування: актуальні проблеми теорії та практики: тези доповідей I Всеукраїнської науково-практичної інтернет конференція студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22.12.2022 р.)*, К. ДУТ, 2022. С.91-95. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/p_2628_62773067.pdf?file=p_2628_62773067.pdf

11. Promote peaceful and inclusive societies for sustainable development, provide access to justice for all and build effective, accountable and inclusive institutions at all levels. United Nations. URL: <https://sdgs.un.org/goals/goal16>

12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 28 червня 2024 року, № 3783-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

13. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 серпня 2024 року, № 3886-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 2.10.2025).

14. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 25 серпня 2024 року, № 3900-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

15. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 01 січня 2024 року, № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-IV#Text> (дата звернення: 10.10.2025).

16. Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2024 року, № 279-2024-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-2020-%D0%BF#Text>

17. Про затвердження Порядку надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 квітня 2024 року, № 416-2024-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

18. Про порядок видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів війни: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 року, № 837-2024-п.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.08.2025).

19. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2022 року, № 605-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-%D0%BF#n8> (дата звернення: 10.08.2025).

20. Деякі питання ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації ветеранів війни, членів їх сімей та деяких інших категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2024, № 805-2024-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2024-%D0%BF#Text>

21. Перелік суб'єктів надання послуг, включених до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/perelik-subektiv-nadannya-poslug-vklucheni-h-doreestru-subektiv-nadannya-poslug-iz-psihologichnoi-dopomogi-dlya-veteraniv-ichleniv-ih-simey> (дата звернення: 23.07.2025).

22. Офіційний веб-сайт: Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 12.08.2025).

23. Офіційний веб-сайт: Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk>

24. Бражко О. В. Модернізація національної системи України соціального захисту населення в період воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Вип. № 31. 2022. С. 31-34. URL: <https://pagjournal.iei.od.ua/archives/2022/31-2022/5.pdf>

25. Офіційний веб-сайт: Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

26. Офіційний веб-сайт: Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/>

27. Павлова О. Особливості соціальної політики в умовах воєнного стану в Україні. *Серія: Соціологія*. Том. 27 № 6. 2023. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1985/1948>

28. Сидорович Р. Принципи правового регулювання інституту державної служби. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. *Серія: “Юридичні науки”*. Вип. № 1 (41), 2024. С. 308-313. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2024/may/34614/yurnauky4144sydorovych.pdf>

29. Соціальне забезпечення як основі форми надання соціальних послуг: зміст, спрямованість та види. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2018. Вип. №1. С. 8. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8871/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%9E..pdf>

30. Токар М. Ю. Особливості суб’єктності громадської організації в публічно-управлінських відносинах сервісно орієнтованих держави і суспільства. *Теорія та практика державного управління*. Вип. № 3(66). 2019. С. 69-77. URL: <https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/view/20594>

31. Линдюк С. Д. Забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану: зарубіжний досвід. *Науковий вісник: Державне управління*. Вип. № 1(15). 2024. С. 324-344. URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/369/317>

32. Андронік О. Л., Макогін О. І. Нормативно-правове забезпечення системи соціального захисту в Україні. *Економіка та суспільство*. Вип. № 56. 2023. с. 6. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3016/2938>

33. Малюга Л. Ю. Теоретико-правові основи адаптації соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу: монографія. Херсон: Видавничий дім “Гельветика”, 2019. 406 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Malyuha--TEORETYKOPRAVOVI-OSNOVY-yzm-preview-2.pdf
34. Дмитренко Е. С. Особливості фінансового, правового та організаційного забезпечення соціального забезпечення соціального громадян в умовах євроінтеграції України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Том 3 (44). 2022. С. 234-242. URL: <https://fkд.net.ua/index.php/fkd/article/view/3655/3606>
35. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. Міністерство у справах ветеранів України : офіц. сайт. URL: <https://data.mva.gov.ua/>
36. Кліщук Л. Чи є гендерна рівність у війську: про кількість жінок в армії, однострій по фігурі та стандарти НАТО. *Армія INFORM*. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/12/05/chy-ye-genderna-rivnist-u-vijsku-pro-kilkist-zhinok-v-armiyi-odnostrij-po-figuri-ta-standarty-nato/>
37. Потреби ветеранів і ветеранок. Результати шостого опитування Українського ветеранського фонду. Жовтень – листопад 2024 р. *Український ветеранський фонд*. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Opytuvannia-veteraniv-zhovten-2024.pdf>
38. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар’єрного і професійного зростання ветеранів. Український ветеранський фонд. 2024. 15–25 січ. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/pracevlashtuvanna.pdf>
39. Козюк Т. Депутатка назвала кількість ветеранів війни в Україні та з якими проблемами вони стикаються. *Новини.LIVE*. 2024. 19 лют. URL: <https://videos.novyny.live/warnews/deputatka-nazvala-kilkist-veteraniv-viini-v-ukrayini-ta-z-iakimi-problemami-voni-stikaiutsia-153865.html>
40. Жінки на фронті: Сексизм – це те, з чим стикаються ветеранки, коли

повертаються з війни. *Полтавська хвиля*. 2022. 28 лип. URL: https://poltavawave.com.ua/p/zhinki-na-fronti-seksizm_tse-te-z-chim-stikaiutsia-veteranki-koli-povertaiutsia-z-viini-585146

41. Результати дослідження «Реінтеграція ветеранів» щодо жінок-ветеранок в Україні. *IREX*. URL: https://www.irex.org/sites/default/files/Female_Veterans_in_Ukraine-Ukrainian.pdf

42. Кіріллова Ю., Знов'як В., Казанська А. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне опитування. Червень – липень 2023 р. / Український ветеранський фонд. Київ, 2023. 88 с. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevashtuvanii.pdf

43. Салімчук О. Як усунути проблеми з оформленням статусу учасника бойових дій: покрокова інструкція. *Главком*. 2023. 05 квіт. URL: https://glavcom.ua/columns/oleg_solimchuk/jak-usunuti-problemi-z-oformlennjam-statusu-uchasnika-bojovikh-dij-pokroкова-instruktsija-918900.html

44. Дані Мінекономіки станом на 1 лютого 2024 р¹⁷ Потреби ветеранів і ветеранок. Результати шостого опитування Українського ветеранського фонду. Жовтень – листопад 2024 р. / Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Opytuvannia-veteraniv-zhovten-2024.pdf>

45. Величко-Трифонюк Р., Кіріллова Ю., Знов'як В., Доля І. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів. Опитування / Український ветеранський фонд. 2024. 15–25 січ. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-ierno-ho-i-profesiynoho-zrostannia-veteraniv/>

46. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22>

47. Уряд спростив порядок надання статусу учасника бойових дій – потрібна лише одна довідка. *Кременчуцький Телеграф*. 2023. 23 серп. URL: <https://www.telegraf.in.ua/topnews/10120940-urjad-sprostiv-porjadok-nadannja-statusu-uchasnika-bojovih-dij-potribna-lishe-odna-dovidka.html>

48. Статус УБД: Міноборони удосконалило процедуру надання відомостей про участь у бойових діях / Міністерство оборони України. 2025. 30 січ. URL: <https://mod.gov.ua/news/status-ubd-minoboroni-udoskonalilo-proceduru-nadannya-vidomostej-pro-uchast-u-bojovih-diyah>

49. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту щодо впорядкування процедури надання статусів (їх категорій) ветеранам. Проект Закону про внесення змін до Закону України від 21.08.2023 № 9637. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42571>

50. У Мінветеранів відбулося експертне обговорення моделі інтегрованих соціальних послуг для учасниць бойових дій. 2023. 03 берез. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-minveteraniv-vidbulosia-ekspertne-obhovorennia-modeli-intehrovanykh-sotsialnykh-posluh-dlia-uchasnyts-boiovykh-dii>

51. Верховна Рада України прийняла держбюджет на 2025 рік: оборону країни буде забезпечено / Міністерство фінансів України. 2024. 19 листоп. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/verkhovna_rada_ukraini_priiniala_derzhbiudzhet_na_20_25_rik_oboronu_kraini_bude_zabe_zpecheno-4897

52. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів. Онлайн опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців. *Український ветеранський фонд*. 15-25 січня 2024 року. 20 с. URL: <https://veteranfund.com.ua/wpcontent/uploads/2024/02/pracevlashtuvanna.pdf>

53. Кульчицька О. Протезування всіх, хто потребує в Україні протезів, є безоплатним. *Українське радіо*. 15 січня 2024 року. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=103197>

54. Lyndiuk S. Conceptual principles of ensuring societal security in the context of social change. *Public security and public order. Research Journal*. 2022. (29). P. 149–156

55. Парасей-Гочер А. О., Зуйков В. О. Особливості переживання втрати членами сім'ї загиблого воїна. *Психологія особистості*. Вип. № 55.2023. С. 131-137. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/55-2023/23.pdf>

56. Мукутун К. Пільги на житлово-комунальні послуги для ветеранів/-нок, УБД та їх сімей: роз'яснення від юристів. *Ветеран media*. 23 червня 2023 року. URL: <https://veteranmedia.org/pilgy-na-zhytlovo-komunalni-posludy-dlyaveteraniv-nok-ubd-ta-yih-simej-rozyasnennya-vid-yurystiv/>

57. Ульяненко В. Пільги для дітей військових: яку допомогу надає держава та як її отримати. *Главком*. 22 вересня 2023 року. URL: <https://glavcom.ua/country/society/pilhi-dlja-ditej-vijskovikh-jaku-dopomohunadaje-derzhava-ta-jak-jiji-otrimati--957954.html>

58. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Підсумковий аналітичний звіт МОМ ООН міграція. 2023. 44 с. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veteranssocial_reintegration_ukr.pdf

59. Держбюджет-2023: Мінветеранів передбачено 6,8 млрд грн на підтримку захисників та членів їхніх сімей. *Єдиний веб-портал виконавчої влади України*. 03 листопада 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhbyudzhhet-2023-minveteraniv-peredbacheno-68-mlrd-grn-na-pidtrimku-zahisnikiv-ta-chleniv-yihnih-simej>

60. Аналітична та статистична інформація. Державний центр зайнятості : офіц. Сайт. URL: <https://old.dcz.gov.ua/analytics/68>

61. Непрацевлаштовані ветерани з інвалідністю: ризики для держави та суспільства. *Лівий Берег*. 2023. 11 верес. URL: https://lb.ua/blog/veteran_fond/574260_npratsevlashtovani_veterani_z.html

62. Соціологи фіксують погіршення оцінок в ставленні до ветеранів з боку суспільства. *Military Media Center*. [Telegram]. URL:

<https://t.me/militarymediacenter/3220>

63. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. ДІЯ. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej>

64. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text>

65. Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1350-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1350-2024-%D1%80#Text>

66. Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері. Закон України від 11 березня 2025 р. № 4285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4285-20#Text>